

Carl Schmitt en het doden van Osama bin Laden

Een analyse van de casus van het doden van Osama bin Laden, gezien als een daad binnen het kader van de 'War on Terror' en geplaatst in de filosofische context van het werk 'Der Begriff des Politischen' (1932) van Carl Schmitt

“Why can't we all get along?”
~ Rodney King

Leeronderzoek Wijsbegeerte

Renée Bos
Studentnummer: 4266544
Faculteit: Faculteit Geesteswetenschappen
Departement Filosofie en Religiewetenschap
Opleiding Wijsbegeerte
Hoofdbegeleider: M. Lievers
Tweede beoordelaar: V. Seminck
Inleverdatum: 22-06-2018
Aantal woorden: 15.162

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Alfabetische lijst van gebruikte korte titels	3
Abstract	4
Introductie	5
1. Schmitts concept van het politieke	8
1.1. Het vriend-vijandonderscheid als criterium van het politieke	8
1.1.1. De onderscheiding van vriend en vijand	8
1.1.2. De concepten ‘vriend’ en ‘vijand’	9
1.1.3. De verhouding van het politieke tot de niet-politieke domeinen	12
1.2. De oorlog als reële mogelijkheid binnen het politieke	13
1.3. De beslissing over de vijand	15
1.4. Samenvatting	19
2. Liberalisme en de kritiek op de mensenrechten	20
2.1. Schmitts concept van ‘liberalisme’	20
2.1.1. Gelijkheid, vrijheid, individualiteit en rationaliteit	20
2.1.2. De polariteit van ethiek en economie	21
2.2. Schmitts kritiek op het liberalisme, in het bijzonder op de mensenrechten	23
2.2.1. De verschaffing van gelijke rechten aan de ‘mensheid’	23
2.2.2. Liberale hypocrisie	25
2.2.2.1. De sfeer van economie: economisch imperialisme	25
2.2.2.2. De sfeer van ethiek: ‘oorlog in naam van de mensheid’	26
2.3. Samenvatting.	30
3. Schmitt en het doden van Osama bin Laden	31
3.1. De Verenigde Staten als ‘liberaal’ land	31
3.1.1. John Locke en de “Second treatise of government”	32
3.1.2. Thomas Jefferson en de Amerikaanse <i>Declaration of Independence</i> ...	34
3.2. De post-9/11-context: de <i>War on Terror</i> en het doden van Osama bin Laden ...	34
3.2.1. De <i>War on Terror</i> : “ <i>You are with us, or you are with the terrorists</i> ” ...	34
3.2.2. De casus van het doden van Osama bin Laden: een reconstructie	39
3.3. Het doden van Osama bin Laden: een kritische analyse vanuit Schmitt	44
3.3.1. Osama bin Laden als ‘vijand van de mensheid’	44
3.3.2. De hypocrisie van de liberale Verenigde Staten	46
3.4. Samenvatting	48
Conclusie	50
Bibliografie	53

Alfabetische lijst van gebruikte korte titels

BPII *Der Begriff des Politischen* (1932)

PT *Politische Theologie* (1922)

GL *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (1923)

V *Verfassungslehre* (1928)

Ik gebruik de Duitse titels van Schmitts werken als ik spreek over de werken, omdat dit de oorspronkelijke versies zijn. In mijn onderzoek verwijs ik echter naar de Nederlandse vertaling van *Der Begriff des Politischen*, te weten *Het begrip politiek*, en naar de Engelse vertalingen van *Politische Theologie*, *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* en *Verfassungslehre*, te weten *Political Theology*, *The Crisis of Parliamentary Democracy* en *Constitutional Theory*.

Abstract

Deze scriptie onderzoekt de kritiek van Carl Schmitt op de politieke stroming van het 'liberalisme', met de nadruk op de mensenrechten en de 'oorlog in naam van de mensheid'. Als casus staat het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten centraal. Aan de hand van het concept van het politieke van Schmitt wordt kritiek geleverd op de daad van het doden van Bin Laden door de VS, die wordt gezien als een daad binnen het kader van de *War on Terror*. In de 'strijd tegen het terrorisme' werpen de liberale Amerikanen zich op als de beschermers van de 'mensheid'. Tegenover deze 'vijand van de mensheid' zijn alle middelen geoorloofd: de vijand van de mensheid moet volledig worden bestreden. Er zal worden betoogd dat het liberalisme kan worden bestempeld als een hypocriete ideologie, nu de liberalen zich bij tal van gelegenheden opwerpen als beschermers van de 'mensheid', maar tegelijkertijd onmenselijke oorlogen voeren tegen andere groepen mensen. Aan de hand van de casus van het doden van Osama bin Laden zal worden getoond dat de liberale Amerikanen een moraal uitdragen zonder de daaraan verbonden normen en waarden consequent in de praktijk te brengen.

Introductie

Op 2 mei 2011 heeft de voormalige Amerikaanse president Barack Obama als *Commander-in-Chief of the United States Armed Forces* het bevel gegeven om Osama bin Laden te doden. Bin Laden wordt als leider van de islamitische terreurorganisatie Al-Qaida onder meer verantwoordelijk gehouden voor de terroristische aanslagen op 11 september 2001 op de *Twin Towers* en het *Pentagon* in de Verenigde Staten (hierna: *9/11*; *VS*) en was tot zijn dood de meest gezochte terrorist ter wereld.¹

Na de dood van Bin Laden kwam de vraag op waarom de VS voor het doden van de Al-Qaidaleider kozen, waar oorlogsmisdadigers als Adolf Eichmann en Hermann Göring een eerlijk proces kregen. In internationale wetgeving is immers duidelijk te lezen dat eenieder, waaronder te verstaan oorlogsmisdadigers en terroristen, recht heeft op een eerlijk en onafhankelijk proces.² De VS rechtvaardigen het doden van Bin Laden met het oorlogsargument, inhoudende dat indien een staat in oorlog is of zichzelf verdedigt, de staat niet verplicht is het doelwit een wettig proces aan te bieden, voordat hij tot dodelijk geweld mag overgaan.³ Dit argument kon worden opgeworpen, omdat vlak na *9/11* en in reactie op de aanslagen van die dag de toenmalige Amerikaanse president George W. Bush de “oorlog aan het terrorisme” [*The War on Terror*] had verklaard.⁴ Deze *War on Terror* van de VS was specifiek gericht tegen Al-Qaida. Daarmee zou het doden van Bin Laden moeten worden gezien als een oorlogsdaad, in het bijzonder als een daad van zelfverdediging in reactie op de aanslagen van september 2001.⁵

Naast de vraag of het bevel van Obama om Bin Laden te doden geoorloofd was, is er nog een onderliggende vraag. Dit is de vraag of het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten verenigbaar is met het liberale streven van de VS naar de bescherming van de ‘menschheid’. Door de mensenrechten te verkondigen, werpen de VS zich op als de beschermers van de mensheid, waarbij de gedachte heerst dat alle mensen op grond van hun menszijn universele en onvervreembare rechten hebben. Echter, terwijl de VS zich

---

¹ “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011).”

² Zie onder andere artikel 10 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) en artikel 10 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR).

³ M. Visser, “Eichmann kreeg een proces, Bin Laden de kogel,” *Trouw*, 5 mei 2011, <https://www.trouw.nl/home/eichmann-kreeg-een-proces-bin-laden-de-kogel~ab9efcc0/> (geraadpleegd op 7 mei 2018).

⁴ “Address to the Nation of the September 11 Attacks (11 september 2001).”

⁵ A. Silverleib, “The killing of bin Laden: Was it legal?” *CNN*, 6 mei 2011, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/04/bin.laden.legal/index.html> (geraadpleegd op 7 mei 2018).

voordoen als de beschermers van de mensheid, verklaren zij de “oorlog aan het terrorisme” en daarmee aan terreurorganisaties, in het bijzonder aan Al-Qaida, als ‘andere’ mensen.

Het doden van Osama bin Laden als daad binnen het kader van de *War on Terror* kan aan een kritische analyse worden onderworpen vanuit de politieke filosofie van Carl Schmitt (1888-1985). Deze twintigste-eeuwse controversiële Duitse rechtsgeleerde en politiek filosoof presenteert in zijn boek *Der Begriff des Politischen* (1932) zijn concept van het politieke.^{6,7} Schmitt baseert zijn concept van het politieke op het onderscheid tussen ‘vriend’ (*Freund*) en ‘vijand’ (*Feind*), dat wil zeggen: tussen een ‘wij’ die behoort tot een bepaalde groep en een ‘zij’ die daar niet toe behoren. Op die manier is er sprake van een bevestiging van de identiteit van een bepaalde gemeenschap aangaande haar levenswijze tegenover het anders-zijn van de levenswijze van een andere gemeenschap.

Schmitt staat bijzonder kritisch tegenover de liberale ideologie, waarin wordt geprobeerd ‘het politieke’ te elimineren en het onderscheid tussen vriend en vijand wordt geprobeerd op te heffen. Eén manier hoe liberalen dit doen is door een oorlog te voeren ‘in naam van de mensheid’.

Het doel van dit leeronderzoek is om te aan te tonen dat het liberalisme kan worden bestempeld als een hypocriete ideologie, nu liberalen zich bij tal van gelegenheden opwerpen als beschermers van de mensheid, maar tegelijkertijd onmenselijke oorlogen voeren tegen andere groepen mensen.⁸ Dit zal ik doen door de aandacht te richten op de kritiek die Schmitt uit op de mensenrechten, in het bijzonder op de liberale praktijk van oorlog voeren ‘in naam van de mensheid,’ zoals deze kritiek in *Der Begriff des Politischen* naar voren komt. Ik zal ingaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de VS en zal deze casus analyseren vanuit het politiek-filosofische denken van Schmitt. Daarbij beschouw ik het doden van Osama bin Laden niet als een geïsoleerde daad, maar als een daad binnen het kader van de *War on Terror* en in het bredere kader van het politieke handelen van de VS.

---

⁶ Wellicht vraagt de lezer zich af waarom ik heb gekozen voor de figuur Carl Schmitt. Schmitt is namelijk een bijzonder controversiële denker. In het begin van de jaren dertig van de vorige eeuw was Schmitt de voornaamste jurist in Nazi-Duitsland en staat derhalve bekend als ‘Kroonjurist van het Derde Rijk’ (zie J. Kiewiet, ‘Carl Schmitt en de beslissing in het recht’, in *Ars Aequi* 10 (2013), 740). Echter, hoe afkeurenswaardig Schmitts betrokkenheid bij het Naziregime ook mag zijn, ik ben van mening dat dit geen afbreuk mag doen aan de filosofische relevantie van zijn denken. In het bijzonder zal ik in dit leeronderzoek laten zien dat Schmitts denkbeelden, welke gevormd zijn in de vorige eeuw, vandaag de dag nog altijd relevant zijn.

⁷ C. Schmitt, *Der Begriff des Politischen: mit einer Rede über das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen* (München/Leipzig, 1932).

⁸ Ik wil de lezer op het hart drukken dat ik in dit onderzoek niet de bedoeling heb om de vreselijke daden, begaan door Al-Qaida-terroristen, te rechtvaardigen. Het is een feit dat de gebeurtenissen van 9/11 afschuwelijk moeten zijn geweest. Ik ben derhalve niet van plan om te pleiten voor een soort *laissez-faire* ethiek met betrekking tot de gruwelen, begaan door het islamitisch terrorisme.

Mijn onderzoeksvraag luidt: *Hoe kan het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten bekritiseerd worden vanuit het concept van het politieke van Carl Schmitt?* Ik zal aantonen dat de liberalen een moraal uitdragen zonder de daaraan verbonden normen en waarden zelf consequent in de praktijk te brengen. Door zich bij het voeren van de ‘oorlog tegen het terrorisme’ te beroepen op de bescherming van de mensheid, maken de VS hun vijand Al-Qaida, met als leider Bin Laden, tot een vijand van de mensheid – tot een *onmens*. Tegenover deze vijand zijn alle middelen geoorloofd. Hierin ligt een duidelijke grond om het liberalisme te bestempelen als een hypocriete ideologie.

Mijn onderzoek wordt als volgt gestructureerd. In hoofdstuk 1 zal ik ingaan op Schmitts concept van het politieke. Hierbij laat ik zien uit welke bouwstenen ‘het politieke’ is opgebouwd en welke plaats Schmitt toekent aan *oorlog* en aan *de beslissing* over het politieke. In hoofdstuk 2 zal ik vervolgens ingaan op het ‘liberalisme’, waarbij ik laat zien welke rol ‘het politieke’ vervult in de liberale cultuur. Nadat ik hier Schmitts concept van ‘liberalisme’ heb gepresenteerd, zal ik me focussen op de kritiek die Schmitt uit op deze theorie. In het bijzonder gaat mijn aandacht hierbij uit naar de kritiek op de mensenrechten en de ‘oorlog in naam van de mensheid’. In hoofdstuk 3 zal ik ten slotte ingaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten. Allereerst zal ik hier ingaan op de filosofische inspiratiebronnen van het Amerikaanse liberalisme, te weten John Locke en de ‘*Founding Fathers*’, waaruit ik zal afleiden dat de VS kunnen worden bestempeld als aanhangers van het ‘liberalisme’. Vervolgens zal ik ingaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten, welke casus ik zal bezien binnen de post-9/11-context, waarna ik deze casus ten slotte aan een kritische analyse zal onderwerpen vanuit de politieke filosofie van Schmitt.

1. Schmitts concept van het politieke

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op het concept van het politieke (*das Politische*) van Carl Schmitt. In het werk *Der Begriff des Politischen* (1932) brengt Schmitt zijn concept van het politieke naar voren.⁹ Ik zal allereerst ingaan op het criterium voor het politieke, wat Schmitt vindt in het onderscheid tussen *vriend* en *vijand* (§ 1.1.). Vervolgens ga ik in op de plaats van *oorlog* in Schmitts concept van het politieke (§ 1.2.), waarna ik laat zien dat het politieke immer gebonden is aan een *beslissing* (§ 1.3.).

1.1. Het vriend-vijandonderscheid als criterium van het politieke

Bij het lezen van *BPII* springen twee zaken onmiddellijk in het oog. Het eerste dat opvalt is de stelling van Schmitt dat het concept van het politieke geen normatief concept is, oftewel: geen conceptie van wat zou moeten worden ingesloten in de sfeer van het politieke, maar een existentieel concept, oftewel: een conceptie van wat feitelijk wordt ingesloten in de sfeer van het politieke.¹⁰ Het tweede dat opvalt is dat Schmitt geen definitie geeft van zijn concept van het politieke. In plaats daarvan brengt hij naar voren wat tot het domein van het politieke behoort en op basis van welke criteria dit bepaald kan worden, om zo te komen tot een omschrijving van wat het politieke is.^{11,12}

1.1.1. De onderscheiding van vriend en vijand

Schmitt stelt dat ‘het politieke’ zijn eigen criterium heeft die het mogelijk maakt om zich ten opzichte van de verschillende, relatief zelfstandige domeinen van de moraal, de esthetiek, de religie en de economie te onderscheiden. Dit criterium moet uniek zijn voor het domein van het politieke en mag niet tot de niet-politieke criteria, zoals morele juistheid of economische

---

⁹ De uitgave van 1932 is niet de eerste versie van *Der Begriff des Politischen*. In 1927 verscheen er al een artikel van Schmitt onder dezelfde titel. Ik behandel hier de vertaling door Bert Kerkhof en George Kwaad van de tweede editie van *Der Begriff des Politischen*. Mij leek de keuze voor deze tweede editie passend, omdat op het moment deze tweede editie het meest gelezen werk is (zie B. Ibrahimy, *Conceptions of the political: between Schmitt and Arendt* (University of East Anglia, 2016), 18). Daarnaast bevat deze tweede editie belangrijke wijzigingen in Schmitts denken, waaronder herzieningen als een reactie op het commentaar van Leo Strauss (zie Leo Strauss, “Notes on Carl Schmitt, The Concept of the Political,” in *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 67 (1932)).

¹⁰ Schmitt, *Het begrip politiek, gevolgd door Het tijdperk van neutralisering en depolitiseren* (Amsterdam: Boom Uitgevers Amsterdam, 2001), 64.

¹¹ *Ibid.*, 62.

¹² R. Tinnevelt, “Soevereiniteit en exclusie: Over de relatie tussen natie, staat en democratie,” in *Ethiek & Maatschappij* 8 (2005), 6.

wetmatigheid, herleid kunnen worden.^{13,14} Schmitt neemt aan dat in het gebied van de moraal de criteria ‘goed’ en ‘kwaad’ hun plaats hebben, in het esthetische gebied ‘mooi’ en ‘lelijk’, in het gebied van de religie ‘gelovig’ en ‘ongelovig’ en in het economische gebied ‘nuttig’ en ‘schadelijk’.¹⁵ Het gebied van het politieke zou ook moeten berusten op een specifieke tegenstelling, waarna Schmitt stelt dat het criterium voor het politieke te vinden is in het onderscheid tussen ‘vriend’ en ‘vijand’. Zo schrijft hij dat “de specifiek politieke onderscheiding waartoe politieke handelingen en motieven herleid kunnen worden, de onderscheiding van *vriend* en *vijand* [is].”¹⁶ Hiermee bedoelt Schmitt dat het politieke bestaat in een spanning tussen deze twee collectiviteiten, waarbij het niet gaat om de *aard* van de spanning, maar om het *niveau* van spanning; de spanning moet zo groot zijn, dat zij mensen groepeerd tot elkaars vijanden. De verhouding tussen vriend en vijand bevindt zich daarmee op een ononderbroken lijn tussen strijd en harmonie: hoe meer de verhouding doorslaat naar harmonie, hoe minder politiek zij is.^{17,18}

1.1.2. De concepten ‘vriend’ en ‘vijand’

In *BPII* geeft Schmitt enkel een definitie van de ‘vijand’. Voor zover Schmitt in *BPII* over de ‘vriend’ spreekt, is deze ‘vriend’ simpelweg de antithese van de ‘vijand’. In het werk *Verfassungslehre* (1928) geeft Schmitt een duidelijkere omschrijving van de ‘vriend’, iets waar ik later nog kort op inga.¹⁹ Aan Schmitts begrip ‘vijand’ zitten ten minste drie bijzondere aspecten. Het gaat hierbij om een *existentiële*, *collectieve* en *publieke* vijand. Ik zal de drie aspecten achtereenvolgens behandelen.

Allereerst schrijft Schmitt dat het begrip ‘vijand’, evenals het begrip ‘vriend’, in zijn “concrete, *existentiële* betekenis” moet worden genomen.²⁰ Daarmee bedoelt Schmitt dat het om de reële mogelijkheid gaat van de onderscheiding tussen vriend en vijand. ‘Existentieel’ wordt door Schmitt gebruikt in de normale betekenis dat de vijand *bestaat* of *aanwezig is*. Er

---

¹³ Schmitt, *Het begrip politiek*, 62.

¹⁴ Ik zal later in dit hoofdstuk ingaan op de vraag hoe het politieke zich tot de verschillende, relatief zelfstandige domeinen van het menselijk denken en handelen verhoudt.

¹⁵ Schmitt, *Het begrip politiek*, 62.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Zo schrijft Schmitt: “De onderscheiding van vriend en vijand is bedoeld om de uiterste graad van intensiteit van een verbinding of scheiding, van een associatie of dissociatie aan te geven” (Schmitt, *Het begrip politiek*, 63).

¹⁸ M. Borren, “Over vrienden en broeders, eenzame massamensen, vijanden en tegenstanders. Hannah Arendts en Carl Schmitts uitdaging van de liberale democratie,” in *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 3 (2003), 313-314.

¹⁹ Schmitt, *Verfassungslehre* (München: Duncker & Humblot, 1928).

²⁰ Schmitt, *Het begrip politiek*, 64.

zijn geen kenmerken van de vijand te geven. De vijand wordt simpelweg geïdentificeerd als een concrete actor. Het begrip ‘existentieel’ heeft derhalve voor Schmitt een veel simpelere, maar toch bredere connotatie en toepassing dan in het hedendaagse filosofische discours.^{21,22}

Naast het gegeven dat de vijand een existentiële vijand is, is Schmitts vijand ook een *collectieve* vijand. Zo schrijft Schmitt dat “de vijand een volgens een reële mogelijkheid strijdende collectiviteit [is] die tegenover een andere collectiviteit staat.”²³ Schmitt benadrukt dat de politieke relaties, dat wil zeggen: de vriend-vijandrelaties, altijd slechts tussen collectieven bestaan, en derhalve spreekt Schmitt niet over individuen.

Ten slotte is het derde aspect van de vijand het *publieke*. Schmitt schrijft dat de “vijand [...] alleen de *publieke* vijand [is], omdat alles wat op een dergelijke collectiviteit, in het bijzonder op een heel volk betrekking heeft, daardoor *publiek* wordt.”²⁴ Bij het criterium voor het politieke heeft Schmitt dus niet de private, maar de publieke/openbare vijand op het oog.²⁵

Schmitt brengt naar voren dat de vijand per definitie de ‘andere en vreemde’ is die een bedreiging kan vormen voor de eigen levenswijze van een gemeenschap.²⁶ De ‘juistheid’ van deze analyse kan slechts binnen de beslotenheid van een collectief worden uitgemaakt:²⁷

Het uiterste conflictgeval kunnen enkel de betrokkenen onder elkaar uitmaken. Met name kan ieder van hen slechts zelf beslissen of het anders-zijn van de vreemde in het conflict dat zich *concreet* en *actueel* voordoet de negatie van de eigen bestaanswijze betekent, en derhalve afgeweerd of bestreden moet worden om *het voortbestaan van de eigen levenswijze* in stand te houden.²⁸

---

²¹ Ter ondersteuning van deze lezing is het volgende citaat te geven: “De begrippen vriend en vijand dient men in hun concrete, existentiële betekenis te nemen, en niet als metaforen of symbolen, niet vermengd met en afgezwakt door economische, morele en andere voorstellingen, en al helemaal niet in persoonlijke en psychologische zin als uitdrukking van private gevoelens en neigingen. [...] Het gaat hier niet om ficties en normatieve beschouwingen, maar om de objectieve werkelijkheid en de reële mogelijkheid van deze onderscheiding (Schmitt, *Het begrip politiek*, 64). De vijand is derhalve ‘echt’ en ‘concreet’ (zie Ibrahimy, *Conceptions of the political*, 22-23).

²² Het begrip ‘existentieel’ wordt in het hedendaagse filosofische discours in verband gebracht met het existentialisme, een 20^e-eeuwse filosofische stroming die subjectiviteit, individuele vrijheid en verantwoordelijkheid vooropstelt (Steven Crowell, “Existentialism”, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (winter 2017 editie), red. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/entries/existentialism/> (geraadpleegd op 1 juni 2018)).

²³ Schmitt, *Het begrip politiek*, 65.

²⁴ Ibid.

²⁵ Schmitt vermeldt in zijn werk dat de Duitse taal maar één woord voor ‘vijand’ bezit. Om onduidelijkheden te voorkomen, verwijst hij naar het Grieks en Latijn, welke talen woorden bevatten die wel het verschil tussen de private vijand (*echtros*, *inimicus*) en de politieke, openbare vijand (*polemios*, *hostis*) tot uitdrukking kunnen brengen (Schmitt, *Het begrip politiek*, 65).

²⁶ Ibid., 63.

²⁷ T. de Wit, *De onontkoombaarheid van de politiek: de soevereine vijand in de politieke filosofie van Carl Schmitt* (Ubbergen, 1992), 101.

²⁸ Schmitt, *Het begrip politiek*, 63 [mijn cursivering, RB].

Naast het feit dat dit citaat illustratief is voor zowel het existentiële als het collectieve aspect van de vijand, introduceert Schmitt erin ook het begrip ‘vriend’, nu hij spreekt over het in standhouden van “het voortbestaan van de eigen levenswijze”.²⁹ In *V* geeft Schmitt een duidelijkere omschrijving van de ‘vriend’, waar hij de ‘vriend’ omschrijft als een homogene groep van mensen met een gemeenschappelijke levenswijze.³⁰ Dit is een politieke eenheid. De politieke eenheid is een vriendschapsgroep die in een existentiële tegenstelling staat tot een collectieve vijand.

In *BPII* schrijft Schmitt dat de vijand geen directe bedreiging hoeft te zijn:

De politieke vijand hoeft niet moreel slecht te zijn en niet esthetisch lelijk; het is niet nodig dat hij als economische concurrent optreedt, en het kan misschien zelfs voordelig zijn om zaken met hem te doen. Hij is immers enkel de andere, de vreemde, en tot zijn essentie behoort niets anders dan dat hij in een bijzonder intensieve zin existentieel iets anders en vreemds is, zodat in het uiterste geval conflicten met hem mogelijk zijn.^{31,32}

Waar Schmitt dus op wijst, is dat het politieke verbonden is met het trekken van grenzen, en derhalve met het afbakenen van een specifieke gemeenschap. Het gaat altijd om een “wij”, behorend tot een bepaalde gemeenschap, en een “zij” die daar niet toe behoren. Er is sprake van een bevestiging van de identiteit van een bepaalde gemeenschap aangaande haar levenswijze tegenover het anders-zijn van de levenswijze van een andere gemeenschap.³³ Door het feit dat een bepaalde gemeenschap een levenswijze deelt, en zichzelf derhalve plaatst tegenover de vijand, verwerft deze groep van vrienden onderlinge gelijkheid en daarmee hun gemeenschap. Op die manier hangt de solidariteit binnen een gemeenschap volledig af van het extreme existentiële verschil met die vijand, bestaande uit een andere groep mensen. Dit betekent dat vrienden slechts kunnen bestaan door de creatie van een gedeelde vijand.³⁴ Zonder het bestaan van een vijand kan niet gesproken worden van politiek.

---

²⁹ Ibid.

³⁰ Schmitt, *Constitutional Theory* (Duke University Press: Durham en Londen, 2008), 97-135.

³¹ Schmitt, *Het begrip politiek*, 63.

³² Schmitt schrijft dat de politieke vijand niet moreel ‘slecht’ en niet esthetisch ‘lelijk’ hoeft te zijn. Ook hoeft de politieke vijand niet per se ‘ongelovig’ of economisch ‘schadelijk’ te zijn. Toch schrijft Schmitt ook dat de tegenstellingen in de andere domeinen dan het politieke van het menselijk handelen en denken, dat is: het religieuze, morele, esthetische en economische, et cetera) altijd kunnen overgaan in een politieke tegenstelling, oftewel: een vriend-vijandtegenstelling (zie § 2.2.). Dit roept de vraag op hoe het politieke zich precies verhoudt tot de verschillende *relatief* zelfstandige domeinen van het menselijk denken en handelen. Aan het einde van deze paragraaf zal ik op deze vraag ingaan.

³³ Borren, “Over vrienden en broeders,” 314.

³⁴ Ibid.

Door een proces van in- en uitsluitingen krijgt het politieke zijn betekenis. Bij Schmitt baseert het politieke zich derhalve op strijdende collectieve identiteiten.

1.1.3. De verhouding van het politieke tot de niet-politieke domeinen

Voordat ik inga op de plaats van *oorlog* in Schmitts concept van het politieke, wil ik stilstaan bij de verhouding van het politieke tot de niet-politieke domeinen van het menselijk denken en handelen. In paragraaf 1.1.1. schreef ik dat het politieke zijn eigen criterium heeft die ten opzichte van de verschillende, relatief zelfstandige domeinen van de moraal, de esthetiek, de religie en de economie een eigen werking heeft. Dit betekent niet dat het politieke als een zelfstandig domein van het menselijk denken en handelen naast de andere domeinen kan worden beschouwd. Het vriend-vijandonderscheid als criterium van het politieke is zelfstandig, dat wil zeggen: *sui generis*, “niet in de zin van een nieuw inhoudelijk domein, maar in die zin dat ze niet op een of meer van de andere opposities gefundeerd kan worden, en er ook niet toe herleid.”³⁵ Nu het politieke geen domein van het menselijk denken en handelen is, roept dit de vraag op wat het politieke dan wel is; hoe verhoudt het politieke zich nu precies tot de verschillende *relatief* zelfstandige domeinen van het menselijk denken en handelen?

We moeten de autonome aard van het politieke niet té serieus nemen. Schmitt legt de nadruk op de onmogelijkheid van het herleiden van de tegenstelling tussen vriend en vijand tot andere tegenstellingen. In feite is het politieke echter in zekere zin onderworpen aan de andere domeinen, nu het politieke geen eigen substantie heeft.³⁶ Het politieke kan worden begrepen als een *formeel* begrip; als een begrip dat zelf geen inhoud heeft, maar deze haalt uit de andere niet-politieke domeinen van ethiek, economie, religie, et cetera, op welke niet-politieke domeinen het politieke betrekking heeft.³⁷ Als de inhoud van het politieke wordt verwijderd, zou dat betekenen dat het politieke zijn waarde verliest. Desalniettemin zijn de andere niet-politieke domeinen onderworpen aan het politieke, voor zover de tegenstelling

---

³⁵ Schmitt, *Het begrip politiek*, 62.

³⁶ M. Ojakangas, *A Philosophy of Concrete Life: Carl Schmitt and the Political Thought of Late Modernity* (Jyväskylä: Sophi Academic Press, 2004), 64.

³⁷ In aanvulling hierop schrijft Schmitt het volgende: “Het domein waarop politiek betrekking heeft, verandert voortdurend als gevolg van de manier waarop krachten en machten zich met elkaar verbinden of zich van elkaar scheiden om zich staande te houden” (Schmitt, *Het begrip politiek*, 46). Er lijkt een tegenstrijdigheid te zitten in de bewering dat aan de ene kant het politieke een formeel begrip is, maar dat het aan de andere kant tegelijkertijd betrekking heeft op een bepaald inhoudelijk domein van het menselijk denken en handelen. Dit lijkt een theoretisch probleem te zijn. Echter, indien we naar de praktijk kijken, zullen we zien dat beide stellingnames aan elkaar verbonden zijn. Dit zullen we in het derde hoofdstuk terugzien, wanneer ik inga op de casus van het doden van Osama bin Laden.

tussen vriend en vijand de meest extreme en intensieve tegenstelling is. Dit heeft te maken met het feit dat de ultieme manifestatie van het politieke ‘het doden van de vijand’ is:³⁸

De reële groepering in vriend en vijand is zo sterk en bepalend voor het zijn van de betrokkenen dat op het moment dat een niet-politieke tegenstelling deze groepsindeling veroorzaakt, haar tot dan toe ‘zuiver’ religieuze, ‘zuiver’ economische, of ‘zuiver’ culturele criteria en motieven naar de achtergrond verdwijnen. Zij worden op dat moment ondergeschikt gemaakt aan volledig nieuwe en [...] vaak zeer inconsequente en ‘irrationele’ voorwaarden en consequenties van de situatie nu deze politiek geworden is. In ieder geval is de groepering die zich instelt op de uiterste mogelijkheid van het conflict altijd politiek.³⁹

Dat is de reden dat een religieuze, economische of ethische tegenstelling politiek wordt op het moment dat de werkelijke mogelijkheid van het doden van de vijand aanwezig is. Een tegenstelling wordt politiek, indien het intensief genoeg is om een groep mensen onder te verdelen in vrienden en vijanden.⁴⁰ In een ander werk van Schmitt, te weten “*Ethic of State and Pluralistic State*,” schrijft hij: “*Because the political has no substance of its own, the point of the political can be reached from any terrain, and any social group, church, union, combine, nation, becomes political, and thereby of the state, as it approaches the point of highest intensity.*”^{41,42} Het politieke ontleent haar kracht derhalve aan de velerlei gebieden van het menselijk leven; aan alles waarover de mensen kunnen strijden en aan alles waaruit tegenstellingen kunnen ontstaan. In de volgende paragraaf licht ik dit verder toe.

1.2. De oorlog als reële mogelijkheid binnen het politieke

Op grond van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat het politieke zich in de ogen van Schmitt altijd afspeelt tegen de horizon van een dreiging, waarin de vijand de ‘zijnsmatige negatie van een ander zijn’ is, oftewel: de radicaal andere, en derhalve afgeweerd moet worden om het voortbestaan van de eigen levenswijze te garanderen.⁴³ Elke politieke relatie verwijst daarmee naar een concrete tegenstelling en daaropvolgend naar de reële eventualiteit

---

³⁸ Schmitt, *Het begrip politiek*, 68.

³⁹ *Ibid.*, 73.

⁴⁰ Ojakangas, *A Philosophy of Concrete Life*, 64

⁴¹ Schmitt, “*Ethic of State and Pluralistic State*,” in Chantal Mouffe, *The Challenge of Carl Schmitt* (Londen: Verso, 1999), 203.

⁴² Als voorbeeld kan een klasse in de Marxistische betekenis worden genoemd. Als zo’n klasse het punt van de hoogste intensiteit nadert, houdt het op een economische entiteit te zijn en wordt het in plaats daarvan een politieke entiteit. De bourgeoisie, die kan worden gezien als een tegenstelling van het proletariaat, verandert zo van een economische concurrent naar een politieke vijand.

⁴³ De zijnsmatige negatie van een ander zijn [*seinsmäßige Negierung eines anderen Seins*] (Schmitt, *Het begrip politiek*, 68).

van een strijd.⁴⁴ Zoals we zagen is elke concrete situatie waarin collectiviteiten tegenover elkaar staan des te politieker naarmate ze het uiterste van de indeling in vriend en vijand nadert. Schmitt ziet *oorlog* daarmee als de ultieme realisering van vijandschap:

De begrippen vriend, vijand en strijd ontlenen hun werkelijke betekenis aan het feit dat ze specifiek betrekking hebben en houden op de reële mogelijkheid van het fysieke doden. De oorlog volgt uit de vijandschap, want vijandschap is zijnsmatige negatie van een ander zijn. Oorlog is enkel de uiterste realisering van de vijandschap.⁴⁵

Schmitt voegt hier onmiddellijk aan toe dat deze reële *mogelijkheid* van oorlog niet iets alledaags of normaal hoeft te zijn. De oorlog moet ook niet als iets nastrevenswaardigs of ideaals worden opgevat, en daarmee is zij niet het doel van de politiek. Maar feit is, zo stelt Schmitt, dat de oorlog als “een reële mogelijkheid voorhanden [moet] blijven, zolang het begrip ‘vijand’ betekenis heeft.”⁴⁶ Zo schrijft hij verder: “De oorlog is [...] als reële mogelijkheid de permanent aanwezige *vooronderstelling* die het menselijke handelen en denken op kenmerkende wijze bepaalt en daardoor een specifiek politiek gedrag teweegbrengt.”⁴⁷ Als het meest intensieve politieke middel openbaart de oorlog de tegenstelling tussen vriend en vijand. De oorlog is de mogelijke horizon van het politieke; haar voorwaarde en haar uiterste mogelijkheid.

De reden voor Schmitt om ‘oorlog’ deze plek in zijn theorie van politiek te geven, is gelegen in het feit dat Schmitt vasthoudt aan een bepaalde vorm van leven waarin groepsidentiteit een hogere waarde krijgt dan het fysieke bestaan. De fysieke vernietiging van menselijk leven mag in de ogen van Schmitt dan ook enkel voortvloeien uit de feitelijke instandhouding van de eigen bestaanswijze tegenover de bestaanswijze van een ander.⁴⁸ Er is dus geen ander doel of andere norm te bedenken die een dergelijke fysieke vernietiging rechtvaardigt. Een uit *puur* religieuze, morele of economische motieven gevoerde oorlog is, in de ogen van Schmitt, onzinnig. Zoals in paragraaf 2.1.3. naar voren gekomen, onderbouwt Schmitt dit door te zeggen dat uit de specifieke tegenstellingen van elk van deze niet-politieke gebieden van het menselijk leven het vriend-vijandonderscheid niet valt af te leiden.

Desalniettemin schrijft Schmitt ook: “Iedere religieuze, morele, economische, etnische of andere tegenstelling verandert in een politieke wanneer ze sterk genoeg is om de mensen

---

⁴⁴ De Wit, *De onontkoombaarheid van de politiek*, 100-101.

⁴⁵ Schmitt, *Het begrip politiek*, 68.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., 69.

⁴⁸ Ibid., 82.

effectief als vriend en vijand te groeperen.”⁴⁹ Groepsidentiteit, dat wil zeggen: de onderscheiding van vriend en vijand, komt tot uitdrukking in niet-politieke waarden. Het politieke krijgt namelijk zijn inhoud van sociale groeperingen, kerken, et cetera, die religieuze of morele waarden verkondigen. De goed/kwaad-tegenstelling, mooi/lelijk-tegenstelling, gelovig/ongelovig-tegenstelling en nuttig/schadelijk-tegenstelling kunnen zich tot politieke tegenstellingen verscherpen en zo tot gevolg hebben dat er een tegenstelling tussen vriend en vijand ontstaat.⁵⁰ Op die manier kan de leidende tegenstelling verworden tot een politieke tegenstelling. Alle motieven, onverschillig welke – of het nu religieuze, morele of andere motieven zijn – kunnen de vriend-vijandtegenstelling teweegbrengen:⁵¹

De vraag is altijd uitsluitend of een dergelijke vriend-vijandindeling als reële mogelijkheid of als werkelijkheid al dan niet voorhanden is, en het is niet van belang *welke menselijke motieven* sterk genoeg zijn om haar tot stand te brengen. Niets kan aan deze consequentie van het politieke ontsnappen.⁵²

Pacifistische bewegingen zouden graag tegen een dergelijke uitspraak in willen gaan. Maar, zoals Schmitt laat zien, hoe sterker deze pacifistische (morele) wens is om fysieke vernietiging en daarmee de oorlog tegen te gaan, hoe meer zij, in het voordeel van Schmitt, bewijst dat een onderscheiding in vriend en vijand, en derhalve het politieke, werkelijk bestaat en niet weg te denken is. De pacifistische ‘wil’ kan namelijk resulteren in een pacifistische ‘oorlog tegen de oorlog’. “Uit de mogelijkheid van zulke oorlogen blijkt [...] dat de oorlog als reële mogelijkheid,” zo schrijft Schmitt, “heden nog actueel is”.⁵³ Dit schrijft hij in de jaren dertig van de twintigste eeuw. Ik zal in het derde hoofdstuk van mijn onderzoek laten zien dat ook in het *post-nine-eleven-tijdperk*, oftewel: de eenentwintigste eeuw, de oorlog als reële mogelijkheid en derhalve Schmitts concept van het politieke, dat is: het vriend-vijandonderscheid, nog steeds actueel is.

1.3. De beslissing over de vijand

In Schmitts theorie is de vijand iemand die concreet wordt onthuld als de ‘ander’ en daarmee als reële bedreiging voor het bestaan van een gemeenschap. De vrienden zijn allen die het

---

⁴⁹ Ibid., 71.

⁵⁰ Ibid., 70.

⁵¹ Uiteindelijk komt het neer op het feit dat de vijand door het anders-zijn van zijn levenswijze de negatie van onze levenswijze inhoudt, waarbij onze levenswijze, vanzelfsprekend, een bepaalde invulling heeft. Vanuit deze invulling keuren wij iets van de vijand af, bijvoorbeeld op het gebied van de moraal of de religie.

⁵² Schmitt, *Het begrip politiek*, 70 [mijn cursivering, RB].

⁵³ Ibid., 70-71.

gevoel van bedreiging delen door de confrontatie met het anders-zijn van de ander en hun collectieve identiteit is afhankelijk van deze dreiging. Dit moment van identificatie vormt het meest intensieve domein van het politieke.⁵⁴

Het politieke wordt uiteindelijk bepaald door een ‘beslissing’. Hoewel Schmitt deze term niet in detail behandelt in *BPII*, vormt het wel een belangrijk onderdeel van zijn concept van het politieke. Om te bepalen hoe deze beslissing moeten worden begrepen, moeten we een blik werpen op een van Schmitts andere werken, namelijk *Politische Theologie* (1922).⁵⁵ In *PT* behandelt Schmitt het vraagstuk van soevereiniteit en gaat daarbij uitvoerig in op de ‘beslissing’.⁵⁶

Schmitt begint *PT* met de zin: “*Sovereign is he who decides on the exception.*”⁵⁷ Drie termen verschijnen in deze openingszin: ‘soverein’, ‘beslissing’ en ‘uitzonderingstoestand’. Het begrip ‘soverein’ is onlosmakelijk verbonden, zowel met het begrip ‘uitzonderingstoestand’, als met de ‘beslissing’. De beslissing, evenals de uitzondering die vereist dat de beslissing wordt genomen, onthullen de aanwezigheid van deze soeverein. De soevereiniteit van de soeverein berust daarmee niet op zijn autoriteit, maar vindt slechts (tijdelijk) zijn bestaansrecht in de beslissing over de uitzondering.⁵⁸ Verder heeft de soeverein een tweeledige rol. Eerst bepaalt hij wat de uitzondering is en daarna bepaalt hij hoe ermee om te gaan. Zo schrijft Schmitt: “*He decides whether there is an extreme emergency as well as what must be done to eliminate it.*”⁵⁹

De uitzonderingstoestand is een situatie waarin er een gevaar of een dreiging is voor het voortbestaan van de staat. Dit gevaar of deze dreiging kan uitgaan van een vijand. Van tevoren kan echter niet precies bepaald worden, wanneer er een dergelijk gevaar is; evenmin wie de vijand is. De soeverein is degene die daar uiteindelijk over beslist. Schmitts concept van het politieke zorgt er derhalve voor dat twee beslissingen genomen moeten worden: allereerst moet er een beslissing worden genomen over wie de vijand is; daarna moet besloten worden of deze vijand moet worden bestreden, of niet.⁶⁰

---

⁵⁴ Ojakangas, *A Philosophy of Concrete Life*, 66.

⁵⁵ Schmitt, *Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität* (München: Duncker & Humblot, 1922).

⁵⁶ Hoewel Schmitt zich in *PT* focust op de plaats van de wet en op de uitzonderingstoestand, dragen de ideeën die in het werk naar voren komen er toch aan bij om een antwoord te vinden op het vraagstuk hoe de beslissing over de vijand begrepen moet worden.

⁵⁷ Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Chicago: University of Chicago Press, 2005), 5.

⁵⁸ Ibrahimy, *Conceptions of the political*, 25.

⁵⁹ Schmitt, *Political Theology*, 7.

⁶⁰ Ibrahimy, *Conceptions of the political*, 27.

In *BPII* kunnen twee criteria gevonden worden waaraan degene die beslist over de vijand, oftewel: de soeverein, moet voldoen. Allereerst moet de beslisser iemand zijn die betrokken is bij de situatie. Zo schrijft Schmitt dat “[d]e mogelijkheid van een adequaat kennen en begrijpen, en daarmee ook de bevoegdheid mee te spreken en te oordelen, [uitsluitend] berust [...] op een existentieel deelhebben en deelnemen.”⁶¹ De vijand kan dus niet worden bepaald door het oordeel van een niet-betrokkene of neutrale derde partij. Daarnaast moet hij een persoon zijn die überhaupt *in staat is* om te beslissen, dat wil zeggen: om een onderscheid te maken tussen vriend en vijand.⁶² De beslisser moet ‘bekwaam’ zijn.⁶³ Hij moet de capaciteit hebben om daadwerkelijk te beslissen. Degene die bij uitstek de feitelijke, *de facto* macht heeft om te beslissen over de vijand, is de soeverein.^{64,65} In *BPII* schrijft Schmitt:

Zolang een volk in de sfeer van het politieke bestaat, moet het zelf, al is het maar voor het uiterste geval – en over de vraag of dit zich voordoet beslist het zelf – de onderscheiding tussen vriend en vijand maken. Daarin is het wezen van zijn politieke bestaan gelegen. *Heeft het niet langer het vermogen of de wil om dit onderscheid te maken, dan houdt het op politiek te bestaan.*⁶⁶

Voor Schmitt is politieke soevereiniteit dus niets meer dan de daadwerkelijke macht om de vijand te bepalen en de oorlog te verklaren. De soeverein is de persoon die deze beslissing neemt. In *BPII* lijkt Schmitt te stellen dat als het om de vraag gaat wie de beslissing over de vijand neemt, dit vooreerst de staat is. Dit heeft te maken met de aanname, die Schmitt maakt in zijn werk *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (1923), dat de staat wordt gerepresenteerd door de soeverein.^{67,68} Aan de staat komt als wezenlijk politieke eenheid het *ius belli* toe, dat wil zeggen: “de reële mogelijkheid om in het voorkomende geval

---

⁶¹ Schmitt, *Het begrip politiek*, 63.

⁶² Bij het lezen van *PT* lijkt het erop dat Schmitt een *concreet persoon* voor ogen heeft als ‘soeverein’. Immers, Schmitt schrijft zelf: “Soeverein is degene die beslist over de uitzonderingstoestand” (Schmitt, *Political Theology*, 5). De vraag is echter of deze politieke theorie van Schmitt een op een vertaald kan worden naar de praktijk. In de *beslissing* over de uitzonderingstoestand openbaart zich namelijk de soevereiniteit.

⁶³ Schmitt, *Political Theology*, 34.

⁶⁴ Ojakangas, *A Philosophy of Concrete Life*, 66.

⁶⁵ Zoals ik in een ander artikel, te weten “Carl Schmitt, de uitzonderingstoestand en de afkondiging van de noodtoestand in Frankrijk” naar voren heb gebracht, kan de uitzonderingstoestand worden geïnterpreteerd als een *de facto* criterium en als een *de iure* criterium. In dat artikel heb ik beargumenteerd dat Schmitts ‘uitzonderingstoestand’ moet worden geïnterpreteerd als een *de facto* criterium. In dit leeronderzoek houd ik vast aan dezelfde lezing.

⁶⁶ Schmitt, *Het begrip politiek*, 83 [mijn cursivering, RB].

⁶⁷ Schmitt, *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (München/Leipzig, 1923).

⁶⁸ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy* (The MIT Press: Cambridge, Massachusetts en Londen, 1996), 26.

krachtens *eigen beslissing* de vijand aan te wijzen en hem te bestrijden.”⁶⁹ Daarvoor schreef Schmitt al dat de politieke eenheid ‘soverein’ is en daarmee dat de beslissing over de uiterste mogelijkheid van het conflict altijd bij deze politieke eenheid moet berusten:⁷⁰ “De politieke eenheid is krachtens haar wezen de maatgevende eenheid [...] Ze bestaat of ze bestaat niet. Als ze bestaat is ze de hoogste, dat wil zeggen: de in het beslissende geval bepalende eenheid. [...] Valt deze eenheid weg [...], dan valt ook het politieke zelf weg.”⁷¹

“De *maatgevende* menselijke groepering,” zo schrijft Schmitt, “is de groepering die zich instelt op de uiterste mogelijkheid van het conflict.”⁷² Deze groepering is altijd politiek. Zoals we zagen is een politieke eenheid, in Schmitts definitie, een homogene groep van mensen met een gemeenschappelijke levenswijze. Deze politieke eenheid groeit uit tot een *maatgevende* politieke eenheid in het geval zij in staat is te beslissen over het bestaan van de vijand én te beslissen over de vraag of deze vijand moet worden bestreden, of niet.⁷³ De maatgevende politieke eenheid is daarmee de eenheid die uiteindelijk beslist over de manier van leven, over *vriend* en *vijand* en over *oorlog* en *vrede*. Indien de politieke eenheid niet meer in staat is haar vrienden van haar vijanden te scheiden, houdt zij op politiek te bestaan.

---

⁶⁹ Schmitt, *Het begrip politiek*, 78.

⁷⁰ *Ibid.*, 73.

⁷¹ *Ibid.*, 76-77.

⁷² *Ibid.*, 73.

⁷³ Van een religieuze gemeenschap, een vakbond, een familie of een andere dergelijke groeperingen kan niet worden gezegd dat ze onvoorwaardelijk maatgevend en soeverein is. Elk van deze groeperingen beslist niet in het geval van conflict, en is derhalve niet maatgevend voor de groepering in vriend en vijand. Zulke groeperingen kunnen echter wel een eenheid vormen. Wanneer niet-politieke tegenstellingen in de niet-politieke domeinen zich verscherpen tot politieke tegenstellingen, bestaat de mogelijkheid dat een van de voornoemde eenheden zich transformeert tot een politieke eenheid. Vanaf dat moment is ze maatgevend.

1.4. Samenvatting

In dit hoofdstuk ben ik ingegaan op Schmitts concept van het politieke. Het criterium voor het politieke is gelegen in het onderscheid tussen *vriend* en *vijand*. Aan Schmitts begrip ‘vijand’ zitten ten minste drie aspecten: het gaat om een existentiële, collectieve en publieke vijand. Het begrip ‘vriend’ definieert Schmitt als een ‘homogene groep van mensen met een gemeenschappelijke levenswijze’. Schmitt spreekt hier van een ‘politieke eenheid’.

Vanuit de definities van ‘vriend’ en ‘vijand’ laat Schmitt zien dat het bij zijn begrip van het politieke gaat om groepsidentiteit, specifiek om de bevestiging van de identiteit van een gemeenschap wat betreft haar levenswijze tegenover het anders-zijn van de levenswijze van een andere gemeenschap. Het politieke speelt zich af tegen de horizon van een dreiging, waarin de vijand radicaal anders is en derhalve afgeweerd moet worden om de levenswijze van een gemeenschap te garanderen. Elke concrete situatie waarin collectiviteiten tegenover elkaar staan is des te politieker naarmate ze het uiterste van de indeling in vriend en vijand nadert, waarbij *oorlog* de ultieme realisering van vijandschap is.

Schmitts concept van het politieke vereist dat er twee beslissingen worden genomen: allereerst moet er een beslissing worden genomen over wie de vijand is; daarna moet besloten worden of deze vijand moet worden bestreden. Het is de soeverein - degene die bij uitstek de *de facto* macht heeft om te beslissen – die beslist. Een politieke eenheid kan verworden tot een maatgevende politieke eenheid in het geval zij in staat is te beslissen. Zo wordt zij de soeverein.

Tot slot kunnen niet-politieke tegenstellingen, zoals de goed/kwaad-tegenstelling en de gelovig/ongelovig-tegenstelling, zich tot politieke tegenstellingen, oftewel: vriend-vijandtegenstellingen, verscherpen en zo tot gevolg hebben dat er een tegenstelling tussen vriend en vijand ontstaat. Op deze manier kan ieder motief de vriend-vijandtegenstelling – en zo ook de oorlog - teweegbrengen.

2. Liberalisme en de kritiek op de mensenrechten

Nu ik in het vorige hoofdstuk Schmitts concept van het politieke heb behandeld, kan ik in dit hoofdstuk onderzoeken welke rol ‘het politieke’ in de liberale cultuur vervult. Schmitt heeft vanuit zijn politieke denken het liberalisme van felle kritiek voorzien. Ik zal in het navolgende allereerst ingaan op de vraag wat het ‘liberalisme’ volgens Schmitt inhoudt (§ 2.1.), om vervolgens gebaseerd op Schmitts *BPII* kritiek te uiten op dit ‘liberalisme’, en in het bijzonder op de mensenrechten (§ 2.2.).

2.1. Schmitts concept van ‘liberalisme’

Het concept van ‘liberalisme’ is opgebouwd uit filosofische, politieke en sociale elementen. Toch houdt Schmitt in *GL* vast aan het idee dat al deze elementen aspecten zijn van een “consistent, allesomvattend metafysisch systeem” en stelt hij dat het liberalisme ook op zo een manier zou moeten worden begrepen.⁷⁴

2.1.1. *Gelijkheid, vrijheid, individualiteit en rationaliteit*

Op filosofisch niveau houden liberalen vast aan de principes van gelijkheid, vrijheid, individualiteit en rationaliteit. Het principe van gelijkheid houdt in dat niemand van nature ondergeschikt is aan een ander en daarmee dat ieder mens van gelijke morele waarde is. Hierbij gaat het niet om een streven naar gelijkheid in resultaten, maar eerder om een streven naar gelijkheid in kansen. Daarnaast wordt bij het principe van vrijheid gestreefd naar de meest uitgebreide individuele vrijheid voor een persoon die verenigbaar is met het idee van een gelijke mate van vrijheid voor ieder ander lid van de samenleving. Het principe van individualiteit houdt verder het morele primaat van het individu tegenover een sociaal collectief in. Ten slotte vereist het principe van rationaliteit dat iedere opvatting die gedaan is in het publieke domein minstens onderworpen kan worden aan kritische vragen en gewijzigd kan worden, om zo zijn geldigheid te testen en te bevestigen.⁷⁵

Deze vier elementen van het liberalisme hangen volgens de liberalen op een bepaalde manier met elkaar samen. Er bestaan diepgaande meningsverschillen tussen liberalen over de vraag waarom deze concepten op filosofisch niveau bij elkaar passen en welke politieke consequenties daaruit volgen.⁷⁶ Schmitt is van mening dat al deze verschillende posities

---

⁷⁴ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 35.

⁷⁵ R. Bellamy en P. Baehr, “Carl Schmitt and the Contradictions of Liberal Democracy,” in *European Journal of Political Research* 23 (1993), 2.

⁷⁶ *Ibid.*, 2-3.

binnen het liberalisme gemeen hebben dat het om een algemene overtuiging van de morele betekenis van het individu binnen iedere sociale orde gaat en dat het belang van competitie tussen individuen in alle domeinen van het leven bestaat als middel om tot waarheid en geluk te komen.⁷⁷

In deze liberale ideologie heeft ieder persoon het recht om de waarde van zijn of haar ideeën te achterhalen. De geldigheid van ideeën kan slechts worden bevestigd, indien individuen in staat zijn om te experimenteren en om reeds bevestigde ideeën opnieuw ter discussie te stellen. Slechts zo kan waarheid en moraliteit gevonden worden.⁷⁸ Verder houdt het liberalisme vast aan het economisch individualisme van de vrije markt. Liberalen zijn van mening dat de vrije markt fungeert als stimulans voor individueel initiatief en ontdekking, iets wat vooruitgang in de samenleving teweeg zou brengen. Op die manier zou het ‘slechte’ steeds meer verwijderd kunnen worden en het ‘goede’ worden bevorderd. In aanvulling op het voorgaande schrijft Schmitt dan ook dat volgens het liberalisme “*truth can be found through an unrestrained clash of opinion and that competition will produce harmony.*”⁷⁹ De essentie van het liberalisme is derhalve dat vrije en gelijkwaardige individuen door vrije competitie en open discussie in harmonie met elkaar kunnen samenleven.

2.1.2. De polariteit van ethiek en economie

Op bijzonder systematische manier ontwijkt het liberale denken de staat en het politieke. In plaats van deze te erkennen, beweegt het liberalisme zich binnen de polariteit van twee heterogene sferen, te weten *ethiek* en *economie*. Op deze manier proberen de liberalen het politieke uit te bannen door politieke tegenstellingen om te zetten in morele en economische tegenstellingen. Het ontwijken van de staat en het politieke kan op twee manieren worden verklaard, namelijk vanuit de liberale concepten van individualiteit en vrijheid en vanuit de liberale aversie tegen geweld.

Vanuit het concept van individualiteit plaatst het liberalisme het belang van het individu boven dat van de staat. Nu de politieke eenheid in het uiterste geval het offer van het leven kan verlangen, kan dit op geen enkele manier samengaan met de liberale aanname van het morele primaat van het individu tegenover een sociaal collectief. Het individu kent geen vijand met wie hij in een strijd op leven en dood zou verkeren, indien het individu dit zelf niet wenst. Het individu tegen zijn wil in te dwingen tot zo een strijd is dan in elk opzicht

---

⁷⁷ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 35.

⁷⁸ *Ibid.*, 4.

⁷⁹ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 35.

onvrijheid en het liberale denken is tegen onvrijheid gekeerd. Naast de concepten van individualiteit en vrijheid houdt de liberale ideologie sterk vast aan de ideologie van geweldloosheid. Het liberale denken heeft vanaf het eerste begin de staat en het politieke van ‘geweld’ beschuldigd en het hele liberale pathos is tegen geweld gekeerd.⁸⁰

Het enige wat het liberalisme van staat en politiek accepteert, is het veiligstellen van de voorwaarden van de vrijheid en het verwijderen van haar barrières.⁸¹ Op deze manier creëert het liberalisme een systeem van gedepoliteerde begrippen. Deze liberale begrippen bewegen zich tussen *ethiek*, oftewel: het ‘geestelijke’, en *economie*, oftewel: commercie, en vanuit deze twee uitersten pogen de liberalen het politieke als zelfstandig domein, en daarbij, ik citeer Schmitt, “als een sfeer van ‘roversgeweld’,” te laten verdwijnen:^{82,83}

Ethisch pathos en materialistisch-economische zakelijkheid zijn in elke typisch liberale uiting verbonden en veranderen de aanblik van elk politiek begrip. Zo wordt het politieke begrip *strijd* in het liberale denken aan de kant van de economie getransformeerd in *concurrentie*, en aan de ‘geestelijke’ kant in *discussie*. In de plaats van een helder onderscheid tussen de twee toestanden van ‘oorlog’ en ‘vrede’ treedt de dynamiek van eeuwige concurrentie en eeuwige discussie. *Staat* wordt *maatschappij*. Aan de ene, de ethisch-geestelijke kant, leidt dat tot een ideologisch-humanitair idee van de ‘*mensheid*’, en aan de andere kant tot de economisch-technische eenheid van een geïntegreerd productie- en verkeerssysteem. De in de strijdsituatie volstrekt vanzelfsprekende *wil* om de vijand af te weren, verandert in een rationeel geconstrueerd sociaal *ideaal* of een *programma*, een *tendens* of een economische *calculatie*.⁸⁴

Hieruit kan geconcludeerd worden dat het liberalisme binnen de polariteit van ethiek en economie heeft gepoogd om alle mogelijke bronnen van conflict te neutraliseren en te depoliteeren door de vijand “aan de zakelijke kant in een concurrent” op te laten gaan en “aan de geestelijke kant in een discussiepartner”.⁸⁵ De liberale concepten van *gelijkheid*, *discussie*, het rationeel geconstrueerd sociaal *ideaal* en daarmee samengaand *rationaliteit*, en het ideologisch-humanitair idee van de *mensheid* zijn concepten waar Schmitt zich bij zijn kritiek op het liberalisme, en in het bijzonder op de mensenrechten, op richt.

---

⁸⁰ Schmitt, *Het begrip politiek*, 103 en 105.

⁸¹ *Ibid.*, 103.

⁸² Zoals ik eerder naar voren bracht, is het politieke bij Schmitt een zelfstandig domein, niet in de zin van een nieuw inhoudelijk domein, maar in de zin dat ze niet op een of meer andere opposities gefundeerd kan worden (Schmitt, *Het begrip politiek*, 62).

⁸³ Schmitt, *Het begrip politiek*, 103.

⁸⁴ *Ibid.*, 103-104.

⁸⁵ *Ibid.*, 64.

2.2. Schmitts kritiek op het liberalisme, in het bijzonder op de mensenrechten

Schmitt wordt gezien als een radicale criticus van het liberalisme.⁸⁶ Zijn kritiek richt zich hoofdzakelijk op het doel van het liberalisme om ‘het politieke’ uit te bannen en daarmee het ‘vriend-vijandonderscheid’ op te heffen. Dit poogt het liberalisme op tal van manieren, maar in mijn onderzoek ligt de focus op één hiervan, namelijk door het voeren van een ‘oorlog in naam van de mensheid’. Voor Schmitt ligt hierin de grond om het liberalisme te bestempelen als een hypocriete ideologie. Voordat ik inga op een analyse van de oorlog in naam van de mensheid, waar ik laat zien op basis waarvan Schmitt deze gevolgtrekking maakt, richt ik eerst de aandacht op het liberale streven om alle mensen gelijke rechten te verschaffen.

2.2.1. De verschaffing van gelijke rechten aan de ‘mensheid’

Onder invloed van het liberalisme wordt het principe van gelijkheid stevast in verband gebracht met gelijke rechten voor eenieder.⁸⁷ Schmitt is van mening dat gelijkheid *grenzen* kent. Volgens hem zou het slechts zinvol zijn om gelijke rechten te bieden aan mensen *binnen* een politieke gemeenschap. Het liberalisme daarentegen erkent die grenzen niet en streeft er in plaats daarvan naar deze gelijke rechten te verschaffen aan de ‘mensheid’, dat is: aan ieder mens op onze wereld.⁸⁸ Alle individuen zouden immers gelijk behandeld moeten worden op grond van hun gemeenschappelijke menszijn. Zo schrijft Schmitt over de liberale ideologie: “*Every adult person, simply as a person, should eo ipso be politically equal to every other person.*”⁸⁹

---

⁸⁶ Het is belangrijk om op te merken dat Schmitts politieke theorie van een andere aard lijkt te zijn dan het liberalisme als politieke theorie. Zoals ik naar voren bracht is Schmitts concept van het politieke een existentieel concept. Schmitts politieke theorie lijkt zo te kunnen worden bestempeld als een descriptieve politieke theorie, dat is: een theorie die zich bezighoudt met het vraagstuk van de feitelijke politieke orde. Hierin staat een beschrijving en/of verklaring van de feitelijke stand van zaken centraal. Schmitts politieke theorie zou een descriptieve theorie zijn, nu in zijn politieke theorie de onontkoombaarheid van het politieke, en daarmee het onderscheid tussen vriend en vijand en de aanwezigheid van de reële mogelijkheid van oorlog centraal staat. Echter, er bestaan ook lezingen van Schmitts politieke theorie waarin Schmitts theorie uiteindelijk als een normatieve theorie zou moeten worden bestempeld. Dit zou te maken hebben met de beslissing van Schmitt om het vriend-vijandonderscheid neer te zetten als ‘onontkoombaar’. Onder meer hangt de filosoof Leo Strauss deze interpretatie aan. In voetnoot nr. 95 leg ik deze interpretatie van Strauss uit. Het liberalisme kan worden bestempeld als een normatieve politieke theorie, dat is: een theorie die zich bezighoudt met het vraagstuk van de gewenste politieke orde. Liberalen zijn niet bezig met de werkelijke stand van zaken, maar hebben een bepaald ideaal voor ogen, te weten een morele en vreedzame wereldorde. Ik acht het van belang om bij het lezen van Schmitts kritiek op het liberalisme op het verschil in aard van deze politieke theorieën, voor zover dit onderscheid te maken is, bedacht te zijn.

⁸⁷ Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 12.

⁸⁸ *Ibid.*, 11.

⁸⁹ *Ibid.*

Dit idee van de ‘menschheid’ van de liberalen heeft gevolgen voor het concept van het politieke. Door het liberale doel om alle mensen gelijke rechten te verschaffen, wordt het vriend-vijandonderscheid, en sterker nog, *elk* mogelijk onderscheid, vernietigd:

De mensheid die in [...] liberaal-individualistische theorieën centraal staat, is een universele, dat wil zeggen een alle mensen op aarde omvattende sociale idealisering, een systeem van betrekkingen tussen mensen dat pas echt gerealiseerd is wanneer de reële mogelijkheid van de strijd uitgesloten, en elke vriend-vijandgroepering onmogelijk is geworden. In deze universele gemeenschap zullen dan geen volkeren als politieke eenheden, maar ook geen strijdende klassen en geen vijandelijke groepen meer bestaan.⁹⁰

Op de eerste plaats kunnen collectieve identiteiten niet langer tot stand komen, wanneer het onderscheid tussen vriend en vijand onmogelijk wordt gemaakt. Daarnaast is er geen plaats meer voor conflict, nu de liberalen proberen de mogelijkheid tot conflict om te zetten in een politiek debat - een ‘eeuwigdurend gesprek’:^{91,92} *“The essence of liberalism is negotiation, a cautious half measure, in the hope that the definitive dispute, the decisive bloody battle, can be transformed into a parliamentary debate and permit the decision to be suspended forever in an everlasting discussion.”*⁹³

Wanneer elk onderscheid onmogelijk wordt gemaakt en elke mogelijkheid tot conflict wordt uitgebannen, is sprake van ‘neutralisering’ van het politieke. Deze neutralisering heeft drastische consequenties voor Schmitts concept van het politieke, nu, tezamen met het vriend-vijandonderscheid, het politieke verdwijnt.⁹⁴

---

⁹⁰ Schmitt, *Het begrip politiek*, 88.

⁹¹ Ibid., 103.

⁹² Schmitt spreekt van “*the eternal competition of opinions*” (dat wil zeggen: het eeuwige gesprek/de oneindige discussie) (Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, 35).

⁹³ Schmitt, *Political Theology*, 63.

⁹⁴ Bij de vraag waarom de neutralisering van het politieke voor Schmitt een groot probleem is, komen we uiteindelijk uit op de vraag waarin voor Schmitt de zin van het politieke gelegen is. Leo Strauss laat zien dat Schmitts verdediging van het politieke die niet slechts mogelijk en werkelijk is, maar ook *noodzakelijk*, uiteindelijk zijn grondslag vindt in de volgende passage: “Als we veronderstellen dat de verschillende volkeren, godsdiensten, klassen en andere mensengroepen op de wereld in hun totaliteit zodanig één geworden zijn dat een onderlinge strijd onmogelijk en ondenkbaar wordt, en als ook binnen dit wereldomspannende imperium zelfs de mogelijkheid van een burgeroorlog voorgoed uitgesloten is, en als dus zelfs de eventualiteit van een onderscheiding van vriend en vijand ophoudt te bestaan, dan is er alleen nog politiek-vrije wereldbeschouwing, cultuur, beschaving, economie, moraal, recht, kunst, *amusement*, enzovoort, maar geen politiek en geen staat meer. Of en wanneer deze toestand van de wereld en de mensheid in zal treden, weet ik niet.” (Schmitt, *Het begrip politiek*, 86-87 [cursivering, LS]). Strauss cursiveert hier het woord ‘amusement’, omdat het lijkt alsof dit voor Schmitt het *finis ultimus* is van een wereld zonder politiek en staat (Schmitt, *Het begrip politiek*, 27). Dit brengt Strauss naar voren in zijn werk “Notes on Carl Schmitt, The Concept of the Political.” Wegens een gebrek aan ruimte zal ik in dit lezeronderzoek niet verder ingaan op de vraag of deze interpretatie van Strauss klopt. Ik zal derhalve ook niet ingaan op de vragen waarom de neutralisering van het politieke voor Schmitt een groot probleem is en waarin voor Schmitt de zin van het politieke gelegen is. Voor nu houd ik vast aan Schmitts

2.2.2. Liberale hypocrisie

Waar ik hiervoor schreef dat Schmitts kritiek zich hoofdzakelijk richt op het doel van de liberalen om ‘het politieke’ uit te bannen, draait deze kritiek er in de kern om dat de liberalen inconsequent naar deze doelstelling handelen. De liberalen dragen namelijk een moraal uit zonder de daaraan verbonden normen en waarden zelf consequent in de praktijk te brengen. Het liberalisme poogt ‘het politieke’ te elimineren door, onder andere, een ‘oorlog in naam van de mensheid’ te voeren. Het gegeven dat de liberalen in hun streven naar een ‘conflict’-vrije, vreedzame wereld dergelijke, verwoestende oorlogen voeren, maakt hen, volgens Schmitt, tot hypocrieten. In de rest van dit hoofdstuk zal ik deze stellingname onderbouwen.

Zoals ik eerder naar voren bracht, proberen de liberalen het politieke uit te bannen door politieke tegenstellingen om te zetten in morele en economische tegenstellingen. Vanuit beide liberale heterogene sferen, te weten *ethiek* en *economie*, laat Schmitt zien dat de liberalen allerminst in staat zijn om het politieke als een sfeer van ‘roversgeweld’ te laten verdwijnen. Ook een mensenrechtenpolitiek blijft een *politiek*, met alle risico’s van dien. Dit toont Schmitt aan door aan de kant van de economie in te gaan op ‘economisch imperialisme’ en aan de kant van de ethiek in te gaan op de ‘oorlog in naam van de mensheid’. De maatregelen die de liberalen nemen met betrekking tot hun economische en morele tegenstanders hebben een getrapte structuur: eerst worden economische sancties afgekondigd; daarna wordt eventueel militair geïntervenieerd. Ik zal eerst kort ingaan op deze eerste praktijk van ‘economisch imperialisme’, waarna ik me focus op de ‘oorlog in naam van de mensheid’.

2.2.2.1. De sfeer van economie: economisch imperialisme

Zoals we hebben gezien, stelt het liberalisme de individuele vrijheid centraal, zo ook op economisch vlak. De theorie die hieruit voortvloeit, heet het ‘economisch liberalisme’. Bij het

---

zienswijze op basis waarvan kan worden gezegd dat dit vragen zijn van buiten het politieke. Het politieke is in de ogen van Schmitt simpelweg onontkoombaar.

Wel wil ik het volgende zeggen over Strauss’ interpretatie van de aard van Schmitts politieke theorie. Strauss stelt dat Schmitts theorie uiteindelijk een normatieve theorie is, ook al geeft Schmitt dit zelf niet toe. Schmitt schrijft: “Of en wanneer deze toestand van de wereld en de mensheid in zal treden, weet ik niet” (Schmitt, *Het begrip politiek*, 86-87). Strauss schrijft dat Schmitt dit niet lijkt te weten, maar dat hij er wel in gelooft dat een toestand zonder het politieke nooit zal intreden. Schmitts beslissing om te stellen dat het vriend-vijandonderscheid onontkoombaar is, is een beslissing die uiteindelijk gefundeerd is in het geloof; in het geloof dat God de mens in een *status belli* heeft geplaatst, en dat de mens daar niet eigenhandig iets aan kan veranderen. Het feit dat Schmitt lijkt te beweren dat dit ook ‘hoort’, lijkt te suggereren dat er een normatief aspect aan Schmitts theorie zit. Schmitt zou dus niet alleen willen stellen dat de vriend-vijandtegenstelling de *werkelijkheid* is, maar dat deze werkelijkheid ook *wenselijk* is. Volgens Strauss is Schmitts theorie derhalve, net zoals de theorie van het liberalisme, een normatieve theorie (Schmitt, *Het begrip politiek*, 22-30).

economisch liberalisme gaat het om de erkenning van het recht op vrij economisch verkeer en vrije economische activiteit. De liberale staten waar economische vrijheid vooropstaat zijn een stuk welvarender dan de landen waar niet of nauwelijks naar dit ‘ideaal’ van economische vrijheid worden gehandeld. Nu de liberale staten over meer financiële middelen beschikken dan andere landen, hebben zij een economische machtspositie weten te bemachtigen. Op deze manier ontstond het ‘economisch imperialisme’.

Het 'economisch imperialisme' kan worden gedefinieerd als ‘de vestiging of exploitatie van overheersing van de ene groep over de andere met het oog op voortgezet materieel voordeel.’⁹⁵ Het vermogen van de liberale, welvarende landen om onevenredig veel commercieel voordeel te behalen op andere landen biedt hen deze economische machtspositie.

In *BPII* brengt Schmitt naar voren dat een economisch gefundeerd imperialisme poogt een toestand van de wereld te realiseren “waar het zijn economische machtsmiddelen, zoals kredietbarrière, grondstofbarrière en vernietiging van vreemde valuta ongehinderd kan aanwenden en daar genoeg aan heeft.”⁹⁶ De situatie kan zich echter voordoen, en deze doet zich ook feitelijk voor, waarin er volkeren of andere menselijke groeperingen zijn die zich willen onttrekken aan deze economische methode. Het economische imperialisme zal hier echter niet mee akkoord gaan en zal *onpolitieke* en ‘vreedzame’ dwangmiddelen gebruiken om deze menselijke groeperingen niet te verliezen als concurrent. Als dergelijke ‘vreedzame’ dwangmiddelen niet werken, heeft het imperialisme ook de beschikking over de technische middelen om zo nodig fysieke dood toe te brengen. De liberalen spreken hierbij echter niet over ‘oorlog’, maar bezitten, zo schrijft Schmitt, over “een eigen *pacifistisch vocabulaire*,” bestaande uit termen als ‘sancties’, ‘strafexpedities’, ‘pacificaties’, ‘bescherming van verdragen’ en de ‘maatregelen om de vrede veilig te stellen’.⁹⁷ De bescherming of de uitbreiding van economische machtsposities kunnen op deze manier worden veiliggesteld.

2.2.2.2. *De sfeer van ethiek: ‘oorlog in naam van de mensheid’*

Indien de afkondiging van economische sancties niet ‘succesvol’ is, kan militair worden geïntervenieerd. Uit het voorgaande blijkt dat economische maatregelen kunnen overgaan in morele tegenstellingen. In het uiterste geval voeren de liberalen een ‘oorlog in naam van de mensheid’.

---

⁹⁵ B.W. Schaper, “Nieuwe opvattingen over het moderne imperialisme,” in *BMGN* 86 (1971), 8-9.

⁹⁶ Schmitt, *Het begrip politiek*, 110.

⁹⁷ *Ibid.*, 111 [mijn cursivering, RB].

Het ideaal dat de liberalen voor ogen hebben is een morele en vreedzame wereldorde, een orde die, volgens de liberalen, pas kan worden bereikt, indien eenieder de mensenrechten respecteert.⁹⁸ De liberalen zijn als verdedigers van de mensenrechten de beschermers van de mensheid. Alle mensen, dat is: de *mensheid*, hebben immers op grond van hun menszijn *universele* en onvervreembare rechten. Karakteristiek voor mensenrechten is dat zij als moreel gefundeerde rechten die de mens als mens toekomen mogelijkterwils ook tegen particuliere rechtssystemen in om erkenning vragen. Liberale democratieën die de mensenrechten verkondigen, kunnen derhalve niet onverschillig blijven voor grove mensenrechtenschendingen, als zij ervoor willen zorgen dat hun *eigen* fundamenten niet worden ondergegraven.⁹⁹

Doordat de liberalen deze mensenrechten als universeel en onvervreemdbaar verkondigen, welke rechten ieder mens op grond van zijn menszijn toekomen, kunnen de liberalen de ‘actoren’ die deze waarden niet erkennen niet negeren. Zo leidt de mensenrechtenpolitiek van de liberalen uiteindelijk tot een oorlog in naam van de mensheid:

Als een staat in naam van de mensheid zijn politieke vijand bestrijdt, is dat geen oorlog van de mensheid, maar een oorlog waarvoor een bepaalde staat zich een universeel begrip poogt toe te eigenen tegenover zijn tegenstander, teneinde zich (ten koste van de tegenstander) met dat begrip te identificeren, net zoals men vrede, gerechtigheid, vooruitgang en beschaving misbruiken kan door ze voor zichzelf op te eisen en aan de vijand te ontzeggen.¹⁰⁰

Door het feit dat de liberalen zich het begrip van de ‘mensheid’ toe-eigenen wordt de suggestie gewekt dat hun eigen positie geen politieke positie is. Bovendien wordt hierdoor zowel de juistheid als ook het bestaansrecht van de positie van de ander ontkend. Daarom bekritiseert Schmitt de toe-eigening van het begrip van de ‘mensheid’.¹⁰¹

---

⁹⁸ De mensenrechten zijn de rechten die ieder mens toekomen, waar ook ter wereld, op grond van zijn of haar ‘menszijn’. Mensenrechten zijn er om mensen te beschermen tegen elkaar en tegen de macht van de staat. Uiteindelijk moeten de mensenrechten ervoor zorgen dat eenieder kan leven in menselijke waardigheid. In dit leeronderzoek zijn de eerste generatie mensenrechten het meest van belang, waaronder, onder andere, te verstaan het recht op leven en het recht op vrijheid. Bij het recht op leven kan gedacht worden aan het recht op gelijke behandeling, het recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak en het martelverbod; bij het recht op vrijheid kan gedacht worden aan de vrijheid van meningsuiting, van godsdienst en levensovertuiging en van vereniging (“Wat zijn mensenrechten,” <https://www.mensenrechten.nl/wat-zijn-mensenrechten/wat-zijn-mensenrechten> (geraadpleegd op 19 juni 2018)).

⁹⁹ Schmitt, *Het begrip politiek*, 37-39.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 87.

¹⁰¹ Schmitt is van mening dat het concept van waarheid een situationele norm is, oftewel: een product van sociale relaties, en niet een universele norm die onafhankelijk is van bepaalde situatie. Schmitt is aanhanger van het gedachtegoed dat mensen verschillende percepties hebben van wat rationeel voor hen is. Deze percepties zijn afhankelijk van de cultuur en tradities waartoe zij behoren, van de ideologieën waar zij aan vasthouden en van de materiële belangen die zij allen nastreven. Volgens Richard Rorty kan worden gezegd dat Schmitt van mening is

In *BPII* brengt Schmitt naar voren dat het een eenvoudige waarheid is dat de mensheid als zodanig geen oorlog kan voeren, nu zij geen vijand heeft, althans, zo schrijft hij, “niet op deze planeet.”¹⁰² Hij vervolgt:

Het begrip mensheid sluit het begrip vijand uit, omdat ook de vijand niet ophoudt mens te zijn en dit geen specifieke onderscheiding inhoudt. Dat oorlogen in naam van de mensheid gevoerd worden is geen weerlegging van deze eenvoudige waarheid, maar heeft enkel een bijzonder intense politieke zin [...] Het voeren van de naam ‘mensheid’, het beroep op de mensheid, de usurpatie van dat woord, dat alles kan, aangezien men dergelijke verheven benamingen nu eenmaal niet zonder bepaalde consequenties gebruiken kan, alleen maar de verschrikkelijke pretentie tot uitdrukking brengen aan de vijand de eigenschap mens te zijn te ontzeggen, hem *hors la loi* en *hors l’humanité* te plaatsen, en dientengevolge genoodzaakt te zijn de oorlog tot een uiterste onmenselijkheid te drijven.¹⁰³

Door de toe-eigening van het begrip van de ‘mensheid’ door de liberalen riskeren zij bepaalde consequenties. De belangrijkste consequentie is dat de liberalen uiteindelijk worden gedwongen om zelf een onmenselijkheid te begaan. Door bij een oorlog in naam van de mensheid een beroep te doen op de ‘mensheid’ laten de liberalen geen ‘menselijke’ vijand meer toe. Het is immers onmogelijk om als mens het recht van de mensheid te bestrijden.¹⁰⁴ Slechts ‘onmensen’, actoren die het begrip van ‘mens’ niet waardig zijn, kunnen dit recht betwisten. Wanneer de liberalen dan ook ‘in naam van de mensheid’ een oorlog voeren, kunnen zij niet anders dan, zo suggereert Schmitt, “*boven het politieke uitgaand* de vijand tegelijk in morele en andere opzichten te degraderen en tot de onmenselijke gruwel [te]

---

dat wat rationeel is voor een bepaalde groep mensen afhangt van hun ‘eindvocabulaire’. In *Contingency, Irony and Solidarity* (1989) brengt Rorty de notie van ‘eindvocabulaire’ als volgt naar voren: “*All human beings carry about a set of words which they employ to justify their actions, their beliefs, and their lives. These are the words in which we formulate praise of our friends and contempt for our enemies, our long-term projects, our deepest self-doubts and our highest hopes. They are the words in which we tell, sometimes prospectively and sometimes retrospectively, the story of our lives. I shall call these words a person’s ‘final vocabulary’*” (Richard Rorty, *Contingency, Irony and Solidarity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 73). Een vocabulaire is een *eindvocabulaire* indien het bestaat uit termen die de vooronderstellingen en voorkeuren van een persoon bevat en op welke termen bij twijfel over de waarde van deze woorden geen niet-circulair argumentatief beroep kan worden gedaan (Rorty, *Contingency, Irony and Solidarity*, 73).

Liberalen hanteren een soort eindvocabulaire dat termen als individualisme, openheid, discussie, vrijheid en gelijkheid bevat, welke termen de ultieme overtuigingen van liberalen vertegenwoordigen. Echter, het is onmogelijk om deze overtuigingen als universele waarden te rechtvaardigen. Bovendien zou een dergelijke rechtvaardiging politiek irrelevant zijn. Immers, zolang groepen mensen afkeurend staan tegenover deze overtuigingen en de openbaring van deze afkeuring zulke extreme vormen aanneemt dat verschillende groepen tegenover elkaar komen te staan, is het vriend-vijandonderscheid nog immer aanwezig. Daarom is Schmitt van mening dat de liberalen voorbijgaan aan de erkenning van hun eigen contingentie en aan de noodzaak zich te identificeren en derhalve te verdedigen tegenover hun vijanden. Zo kan worden laten zien dat sprake is van een misvatting van het liberale concept van universele rationaliteit.

¹⁰² Schmitt, *Het begrip politiek*, 87.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ M. de Wilde, “Het Falen van de Mensenrechten: Een Filosofische Analyse,” in *Krisis* 3 (2008), 37-38.

maken die niet slechts moet worden afgeweerd maar die definitief moet worden *vernietigd*, die [...] *niet meer slechts een binnen zijn grenzen terug te wijzen vijand is.*”¹⁰⁵

Op grond van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat ‘oorlogen in naam van de mensheid’, die vanuit de liberale heterogene sfeer van de ethiek hebben kunnen ontstaan, niet kunnen ontsnappen aan vriend-vijandgroeperingen. Schmitt bestempelt het liberalisme als een hypocriete ideologie, nu de liberalen als beschermers van de mensheid stellen tegen geweld en onvrijheid gekeerd te zijn, en zich, geïnspireerd door hun liberale ideologie, bij tal van gelegenheden ook opwerpen als de beschermers van de mensheid, maar ondertussen de gruwelijkste oorlogen voeren tegen andere groepen mensen onder de pretentie dit te doen ‘in naam van de mensheid’.

---

¹⁰⁵ Schmitt, *Het begrip politiek*, 71.

2.3. Samenvatting

In dit hoofdstuk ben ik ingegaan op de rol van 'het politieke' in de liberale cultuur, waarbij ik heb laten zien dat Schmitt vanuit zijn politieke denken het liberalisme van felle kritiek heeft voorzien. Schmitt presenteert het liberalisme als een politieke stroming die vier kernwaarden centraal stelt, te weten 'gelijkheid', 'vrijheid', 'individualiteit' en 'rationaliteit'. De essentie van het liberalisme is dat vrije en gelijkwaardige individuen door vrije competitie en open discussie in harmonie met elkaar kunnen samenleven.

Ik heb laten zien dat de liberalen vanuit deze ideologie ernaar streven om gelijke rechten te verschaffen aan ieder mens op onze wereld: aan de *mensheid*. De universele en onvervreembare mensenrechten die uit dit gedachtegoed voortkwamen, hebben ervoor gezorgd dat de liberalen zich begonnen op te werpen als de beschermers van de mensheid.

Daarnaast heb ik getoond dat de liberalen 'het politieke' proberen uit te bannen door politieke tegenstellingen om te zetten in morele en economische tegenstellingen; in *ethiek* en *economie*. Ook al hebben de liberalen vanuit hun ideologie geen 'politieke' tegenstanders meer, kennen zij wel economische en morele tegenstanders.

De maatregelen die de liberalen nemen aangaande deze tegenstanders hebben een getrapte structuur: eerst worden economische sancties afgekondigd; daarna wordt, indien nodig, militair geïntervenieerd. Vanuit de sfeer van de economie ben ik kort op de praktijk van het 'economisch imperialisme' ingegaan, waarna ik me heb toegelegd op het analyseren van de liberale militaire interventie, te weten 'oorlog in naam van de mensheid'. Vanuit deze liberale praktijk heb ik laten zien dat de liberalen kunnen worden ontmaskerd als hypocrieten: terwijl zij zich, geïnspireerd door hun liberale ideologie, bij tal van gelegenheden opwerpen als beschermers van de mensheid, voeren zij oorlogen tegen andere groepen mensen.

3. Schmitt en het doden van Osama bin Laden

Nu ik in het eerste hoofdstuk ben ingegaan op Schmitts concept van het politieke en in het tweede hoofdstuk heb laten zien waar Schmitts kritiek op het liberalisme, en in het bijzonder op de mensenrechten, uit bestaat, kan ik in dit laatste hoofdstuk ingaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de VS. Ik zal deze casus analyseren vanuit het politiek-filosofische denken van Schmitt, waarbij ik het doden van Bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten niet als een geïsoleerde daad, maar als een daad binnen het kader van de *War on Terror* en in het bredere kader van het politieke handelen van de VS zal bezien.

In het navolgende zal ik allereerst ingaan op de filosofische inspiratiebronnen van het Amerikaanse liberalisme, te weten John Locke en de ‘*Founding Fathers*’ (§ 3.1.), waaruit ik zal afleiden dat ‘de Amerikanen’ kunnen worden bestempeld als aanhangers van het ‘liberalisme’.¹⁰⁶ Vervolgens zal ik ingaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten, welke ik zal bezien binnen de post-9/11-context (§ 3.2.). Ten slotte zal ik de casus aan een kritische analyse onderwerpen vanuit de politieke filosofie van Schmitt (§ 3.3.).

3.1. De Verenigde Staten als ‘liberaal’ land

Om de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten te onderwerpen aan een analyse vanuit het denken van Schmitt over het politieke en het ‘liberalisme’, zal ik moeten laten zien dat de Amerikanen kunnen worden bestempeld als aanhangers van het ‘liberalisme’, zoals Schmitt dat presenteert. Daarom zal ik in deze paragraaf ingaan op de liberale grondslag van de Amerikaanse constitutie.

Voor velen is het niet eens een vraag of de Verenigde Staten kunnen worden bestempeld als ‘liberaal’. Immers, het *zijn* de liberalen. Toch zal ik de claim dat de VS aanhangers van het ‘liberalisme’ zijn onderbouwen door te verwijzen naar twee gezaghebbende werken, te weten Lockes “*Second treatise of government*” (1690) (hierna: “*Second treatise*”) en de Amerikaanse *Declaration of Independence* (1776) (hierna: *Onafhankelijkheidsverklaring*).^{107,108} Ik zal eerst bepaalde, voor mijn onderzoek relevante,

---

¹⁰⁶ Tussen de Amerikanen onderling bestaan er vanzelfsprekend grote verschillen in politieke oriëntatie. Niet alle Amerikanen zijn liberalen. In het navolgende zal ik laten zien dat de Amerikaanse staten gefundeerd zijn op een liberale grondslag. Wanneer ik spreek over ‘de Amerikanen’ doel ik daarmee op de vertegenwoordigers van de Amerikaanse staten.

¹⁰⁷ J. Locke, “*Essay Two: Concerning the True Original Extent and End of Civil Government*,” in *Two Treatises of Government* (Londen: C. en J. Rivington, 1824).

¹⁰⁸ T. Jefferson, *The Declaration of Independence* (Philadelphia: Pennsylvania Evening Post, 1776).

hoofdpunten uit de “Second treatise” belichten en laten zien op weke manier deze hoofdpunten verbonden kunnen worden aan de vier elementen van het liberalisme (zoals reeds naar voren gebracht in paragraaf 2.1.1.) om vervolgens de invloed van dit werk aan te tonen op de Onafhankelijkheidsverklaring.

3.1.1. John Locke en de “Second treatise of government”

De filosoof John Locke heeft met zijn “Second treatise” de basis gelegd voor een liberale constitutie, waarop de *Founding Fathers* later zouden voortbouwen. Locke wordt gezien als de grondlegger van het liberalisme.¹⁰⁹ In zijn “Second treatise” formuleert hij als eerste politieke denker een systematische visie op de rechten van het individu en de rol van de overheid daarin. Zijn belangrijkste inzicht was dat de overheid een morele plicht heeft om voor haar onderdanen te zorgen. Locke stelt dat de overheid deze zorg kan bieden door de bescherming van drie rechten van het individu te garanderen: het recht op leven, het recht op vrijheid en het recht op eigendom.¹¹⁰

In de natuurtoestand zou ieder mens als bezitter van de rede en de vrije wil onafhankelijk en gelijkwaardig zijn.¹¹¹ En “*being all equal and independent,*” zo schrijft Locke, “*no one ought to harm another in his life, health, liberty or possessions.*”¹¹² Ieder mens is met dezelfde vermogens uitgerust en nu ieder mens alles in eenzelfde natuur deelt, kan er geen ondergeschiktheid bestaan die het toestaat om elkaar geweld aan te doen. Derhalve is “*the fundamental law of Nature*” de wet dat mensen door gebruik van de rede met elkaar om moeten gaan, en niet door middel van geweld.¹¹³ Lockes conceptie van de natuurtoestand impliceert zodoende een natuurwet, waarin niemand een ander mag schaden in zijn leven, gezondheid, vrijheid of bezittingen. Zo garandeert de wet van de rede deze natuurlijke rechten van de mens.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ J. Walsh, “Locke: Ethics,” in *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://www.iep.utm.edu/locke-et/> (geraadpleegd op 20 juni 2018).

¹¹⁰ Locke, “Essay Two: Of Political or Civil Society,” 141.

¹¹¹ Locke schrijft het volgende: “*To understand political power aright, and derive it from its original, we must consider what estate all men are naturally in, and that is, a state of perfect freedom to order their actions, and dispose of their possessions and persons as they think fit, within the bounds of the law of Nature, without asking leave or depending upon the will of any other man. A state also of equality, wherein all the power and jurisdiction is reciprocal, no one having more than another, there being nothing more evident than that creatures of the same species and rank, promiscuously born to all the same advantages of Nature, and the use of the same faculties, should also be equal one amongst another, without subordination or subjection*” (Locke, “Essay Two: Of the State of Nature,” 106).

¹¹² Locke, “Essay Two: Of the State of Nature,” 107.

¹¹³ Ibid., “Essay Two: Of the State of War,” 112.

¹¹⁴ Locke spreekt over ‘natuurlijke rechten’ in plaats van over ‘mensenrechten’. De mensenrechten zijn echter gelijk aan de natuurlijke rechten die Locke voor ogen had: beide soorten rechten zijn universeel en alle mensen bezitten ze op grond van hun menszijn.

De basis van de waarden van vrijheid, gelijkheid en onafhankelijkheid van alle individuen wordt gevormd door het bezit van de rede.¹¹⁵ Door gebruik van de rede verlaten de mensen uiteindelijk de natuurtoestand middels het sluiten van een *sociaal contract*. Zij doen dit om wederzijdse bescherming te krijgen van hun leven, hun vrijheden en hun goederen. Immers, er is geen natuurwet die erin voorziet hoe conflicten beslecht moeten worden. In het door de mensen onderling gesloten sociale contract hevelen zij hun natuurlijke recht op zelfverdediging over aan een gemeenschappelijke publieke autoriteit.¹¹⁶ De legitimatie van de staat berust zo op de bescherming van de natuurlijke rechten van de burgers. Vanaf dat moment is het de taak van de staat om de rechten op leven, vrijheid en eigendom van ieder individu te garanderen.¹¹⁷

Naast de *natuurlijke rechten van de mens* en het *sociaal contract* behandelt Locke nog een laatste hoofdpunt in de “Second treatise”, te weten *het recht van verzet*. Locke baseert zijn leer van het verzetsrecht op de gedachte dat het gezag van de staat op delegatie berust. Wanneer de staat de natuurlijke rechten van het individu niet langer kan waarborgen, volgt daaruit dat de regering haar gezag verliest. Vanaf dat moment zijn de burgers gerechtigd om zich tegen het overheidshandelen te verzetten. Schmitt spreekt hierbij van een ‘tirannie’, dat is: “[a government wherein] the governor [...] makes not the law, but his will, the rule, and his commands and actions are not directed to the preservation of the properties of his people, but the satisfaction of his own ambition, revenge, covetousness, or any other irregular passion.”¹¹⁸

In paragraaf 2.1.1. heb ik getoond dat de liberalen in Schmitts lezing vasthouden aan de principes van gelijkheid, vrijheid, individualiteit en rationaliteit. Deze vier principes zijn terug te vinden in Lockes filosofie. Zoals we net hebben gezien komen de principes van vrijheid en gelijkheid er rechtstreeks in terug. Zo betoogt Locke dat de mensen van nature in een staat van perfecte vrijheid leven, waarin ze kunnen doen wat ze willen, binnen de grenzen van de natuurwet. Daarnaast leven ze in een staat van gelijkheid, waarin allen van gelijke

---

¹¹⁵ Het is van belang om op te merken dat Locke bij de mensen die deze rechten bezitten niet op *kinderen* doelt. Zolang kinderen nog niet de leeftijd hebben bereikt waarop hun rede zich volledig heeft ontwikkeld, zijn zij niet in het bezit van deze rechten. Zo schrijft Locke: “Thus we are born free as we are born rational; not that we have actually the exercise of either: age that brings one, brings with it the other too. And thus we see how natural freedom and subjection to parents may consist together, and are both founded on the same principle” (Locke, “Essay Two: Of Paternal Power,” 130).

¹¹⁶ Locke schrijft dat “self-defense is a part of the law of Nature” (Locke, “Essay Two: Of the Dissolution of Government,” 208).

¹¹⁷ W. Uzgalis, “John Locke”, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (zomer 2018 editie), red. Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/entries/locke/> (geraadpleegd op 15 juni 2018).

¹¹⁸ Locke, “Essay Two: Of Tyranny,” 192.

morele waarde zijn en waarin er derhalve geen ondergeschiktheid bestaat.¹¹⁹ Van nature bezit ieder mens daarmee het recht op vrijheid en gelijkheid. Het principe van individualiteit zie je terug in het idee dat het individu aan de staat voorafgaat. Door middel van de rede besluiten de individuen de staat in het leven te roepen middels het sociaal contract. Op deze manier bewerkstelligen zij dat hun rechten op leven, vrijheid en eigendom worden gewaarborgd. Ten slotte komt hierin ook het principe van rationaliteit terug, doordat de individuen inzien dat het in hun eigenbelang is om dit sociale contract aan te gaan. Lockes ‘fundamentele natuurwet’, de wet waarop alle individuele rechten gebaseerd zijn, is dan ook de wet van de rede.

3.1.2. Thomas Jefferson en de Amerikaanse Declaration of Independence

Zoals gezegd bouwden de *Founding Fathers* voort op de basis die John Locke gelegd heeft voor een liberale constitutie. In 1776 verschijnt de door *Founding Father* Thomas Jefferson geschreven Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring. De ideeën van Locke zijn van grote invloed geweest op de Onafhankelijkheidsverklaring; veel van de begrippen die in Lockes “Second treatise” centraal staan, worden er letterlijk of bijna-letterlijk in overgenomen.¹²⁰

In de volgende, bekende, tweede paragraaf van de Onafhankelijkheidsverklaring komen de ideeën van Locke terug:

We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness — That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed.¹²¹

Om te beginnen spreken zowel Locke als Jefferson van zelf-evidente kennis: proposities die geen verdere ondersteuning nodig hebben dan zichzelf.¹²² Beiden spreken van onvervreembare rechten van de mens. Zoals we zagen maakt Locke de drieslag “e” als onvervreembare eigendommen; Jefferson vervangt ‘goed’ [*estate*] door het ‘nastreven van

---

¹¹⁹ Locke, “Essay Two: Of the State of Nature,” 106.

¹²⁰ Het is veelbetekenend dat juist Jefferson schrijft dat hij Locke beschouwt als een van de drie grootste mannen (naast Bacon en Newton) die ooit heeft geleefd, “*without any exception, and as having laid the foundation of those superstructures which have been raised in the Physical & Moral sciences*” (“From Thomas Jefferson to John Trumbull (15 februari 1789),” <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-14-02-0321> (geraadpleegd op 21 juni 2018)). Daarnaast verklaart Jefferson dat de “Second treatise” voorziet in “*the general principles of liberty and the rights of man, in nature and in society, [...] approved by our fellow citizens of [...] the United States*” (Thomas Jefferson, “From the Minutes of the Board of Visitors,” in *The Writings of Thomas Jefferson* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 461).

¹²¹ Jefferson, *The Declaration of Independence* (Philadelphia: Pennsylvania Evening Post, 1776).

¹²² C.G. van den Berg, “Twee vrijheidsbeelden,” 4 juli 2014, 27.

geluk' [*pursuit of happiness*]. In de Onafhankelijkheidsverklaring worden zo ook de van nature aan het individu toekomende rechten op leven en vrijheid gegarandeerd.

Daarnaast komt het principe van gelijkheid in Lockes theorie op eenzelfde manier terug in de Onafhankelijkheidsverklaring, waarin Jefferson beweert dat “alle mensen gelijk geschapen zijn.” Deze notie van gelijkheid garandeert echter geen gelijkheid van talenten (interne hulpbronnen), noch vereist het een gelijkheid van goederen (externe hulpbronnen).¹²³ Het gaat in plaats daarvan om gelijkheid in de zin dat niemand wordt geboren om te worden geregeerd. Een legitieme regering is gebaseerd op de instemming van de onderdanen: “*That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed.*”

Verder komt het principe van individualiteit erin terug. Evenals bij Locke gaan de individuele rechten, en derhalve het individu, vooraf aan de staat; ze worden niet verleend door de overheid. De onvervreembare rechten komen elk individu als mens toe en de regeringen hebben geen andere macht dan welke zij toegewezen hebben gekregen door het individu. Hier komt ook Lockes recht van verzet in terug: indien de staat de natuurlijke rechten van het individu niet langer kan waarborgen, zijn de burgers gerechtigd om zich tegen het overheidshandelen te verzetten. Zo rechtvaardigen de Amerikaanse revolutionairen op eenzelfde manier hun verzet tegen de Britse monarchie. Toen zij immers belasting moesten betalen zonder dat zij voldoende vertegenwoordigd werden in het Britse Parlement, stelden zij dat hun recht op eigendom geschonden werd.¹²⁴

Ten slotte kan het volgende over het element van rationaliteit worden gezegd. Zoals ik reeds heb uitgelegd, stelde Locke dat individuen door middel van de rede besluiten om de staat in het leven te roepen middels het sociaal contract, zodat hun rechten op leven, vrijheid en eigendom worden gewaarborgd. Op vergelijkbare wijze zagen de Amerikaanse revolutionairen in dat het in hun eigenbelang was om onafhankelijk van de Britten te worden middels de opstelling en de ondertekening van de Onafhankelijkheidsverklaring.¹²⁵

Op grond van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat Locke als grondlegger van het liberalisme van grote invloed is geweest op de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring. Lockes “*Second treatise*” kan worden gezien als de filosofische bron voor de grondbeginselen van de Verenigde Staten. De Amerikanen kunnen

---

¹²³ A. Jayne, “Self-Evident Truths,” in *Jefferson's Declaration of Independence: Origins, Philosophy, and Theology* (Kentucky: University Press of Kentucky, 1998), 115-116.

¹²⁴ “America's Founding Documents: The Declaration of Independence: A History,” in *National Archives*, <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-history> (geraadpleegd op 21 juni 2018).

¹²⁵ *Ibid.*

derhalve worden bestempeld als aanhangers van het liberalisme en de Verenigde Staten als liberaal land.

Zoals we hebben gezien, zijn de Verenigde Staten gefundeerd op het idee van universele en onvervreembare rechten van de mens: rechten die ieder mens op de wereld op grond van zijn menszijn toekomt. In het vervolg zal ik laten zien wat de plaats is van de mensenrechten in het politieke handelen van de VS in de *War on Terror*.

3.2. De post-9/11-context: de *War on Terror* en het doden van Osama bin Laden

Nu ik in de vorige paragraaf heb getoond dat de Amerikanen kunnen worden gezien als aanhangers van het ‘liberalisme’, kan ik ingaan op de vraag welk licht Schmitts denken over het politieke werpt op de casus van het doden van Osama bin Laden door de VS. Ik bezie deze daad van de VS binnen het kader van de *War on Terror* en in het bredere kader van het buitenlandse politieke beleid van de VS. Om deze vraag te beantwoorden zal ik in deze paragraaf (§ 3.2.) de post-9/11-context bespreken. Hiervoor zal ik eerst ingaan op de door Bush afgekondigde *War on Terror*, waarna ik de casus van het doden van Bin Laden bespreek. In de volgende en laatste paragraaf (§ 3.3.) zal ik de casus aan een kritische analyse onderwerpen vanuit de politieke filosofie van Schmitt.

3.2.1. De War on Terror: “You are with us, or you are with the terrorists”

Op 11 september 2001 vinden een viertal terroristische aanslagen in het noordoosten van de Verenigde Staten plaats. Nadat Al-Qaida-terroristen vier passagiersvliegtuigen hebben gekaapt, vliegen zij met twee daarvan in de *Twin Towers* van het World Trade Center, boren zij een derde in het Pentagon en stort het vierde en laatste vliegtuig neer in de buurt van Shanksville, in de staat Pennsylvania. Op de avond na de gruwelijke gebeurtenissen van 9/11 sprak Bush het Amerikaanse volk en de rest van de wereld met de volgende woorden toe:

Today, our fellow citizens, our way of life, our very *freedom* came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. Thousands of lives were suddenly ended by *evil*, despicable acts of terror. [...] Today, our nation saw *evil*, the very worst of human nature. [...] The search is underway for those who are behind these *evil* acts. I’ve directed the full resources of our intelligence and law enforcement communities to find those responsible and to bring them to *justice*. [...] America and our friends and allies join with all those who want *peace* and *security* in the world, and we stand together to win the *war against terrorism*. [...] This is a day when all Americans from every walk of life unite in our

resolve for *justice* and *peace*. [...] We go forward to defend *freedom* and all that is *good* and *just* in our world.¹²⁶

Het eerste dat opvalt bij het lezen van deze passage is dat Bush een onderscheiding maakt tussen ‘zij die vrede en veiligheid in de wereld nastreven’, welke groep Bush als ‘goed’ kwalificeert, en de ‘vijanden van vrijheid’, oftewel: de terroristen, die hij als ‘kwaad’ [*evil*] bestempelt. Deze morele tegenstelling tussen ‘goed’ en ‘kwaad’ lijkt al direct zo’n hoge intensiteitsgraad bereikt te hebben, dat Bush over een ‘oorlog tegen het terrorisme’ spreekt. Hij lijkt derhalve geen onderscheid meer te maken tussen het kwaad en de politieke vijand, iets wat contrasteert met het Schmitteaans paradigma.¹²⁷

Dat Bush daadwerkelijk deze politieke vijand in het leven heeft geroepen, en zodoende de ‘oorlog tegen het terrorisme’ presenteert als een strijd van ‘goed’ en ‘kwaad’, is af te leiden uit een verklaring die hij deed voor het Congres op 20 september 2001: “*Every nation, in every region, now has a decision to make: Either you are with us, or you are with the terrorists. From this day forward, any nation that continues to harbor or support terrorism will be regarded by the United States as a hostile regime.*”¹²⁸ Bush brengt hier rechtstreeks het vriend-vijandonderscheid naar voren. Hij creëert een tegenstelling tussen aan de ene kant een gemeenschap waarin de levenswijze in de kern gaat om de erkenning van universele waarden als vrede en veiligheid en aan de andere kant de terroristen die een bedreiging vormen voor die levenswijze. De vriendschapsgroep, oftewel: de politieke eenheid, bestaat uit de liberalen. Het anders-zijn van de levenswijze van de andere groep – de *vijand* – komt tot uiting in het feit dat zij deze liberale kernwaarden niet erkennen; de terroristen miskennen dat ieder mens op grond van zijn menszijn universele en onvervreembare rechten heeft, zoals hier van belang: het recht op vrijheid.¹²⁹

Door de woorden te spreken “*You are with us, or you are with the terrorists,*” toont Bush zich als de ‘soeverein’: hij beslist wie de vijand is en hoe deze moet worden bestreden.¹³⁰ Bush laat geen ruimte voor een neutrale, derde partij. Iedere natie moet een

---

¹²⁶ “Address to the Nation of the September 11 Attacks (11 september 2001)” [mijn cursivering, RB].

¹²⁷ Zoals we hebben gezien, stelt Schmitt namelijk dat religieuze, economische, morele en andere verschillende tegenstellingen het gewelddadige groeponderscheid van vriend en vijand kunnen voeden, maar dat de vriend-vijandrelatie zelf boven zulke rechtvaardigingen uitgaat (Schmitt, *Het begrip politiek*, 70). Verder stelt Schmitt dat het politieke niet noodzakelijk verbonden is met het morele: de politieke vijand hoeft niet moreel slecht te zijn en de politieke vriend niet moreel goed (Schmitt, *Het begrip politiek*, 63).

¹²⁸ “Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11 (20 september 2001).”

¹²⁹ De Westerse vrijheid lijkt bedreigd te worden door de terroristen die verantwoordelijk zijn voor de aanslagen van 9/11.

¹³⁰ In de nasleep van de gruwelijke gebeurtenissen op 11 september werd er een speciale editie van *Time* uitgebracht op 24 september 2001. In het blad staat de volgende uitspraak: “*America’s first nights of mourning*

beslissing nemen: of je hoort bij *'the good'* of je hoort bij *'the evil'*. Zo ontstaan er twee strijdende collectieve identiteiten.

Zoals in Bush' toespraak naar aanleiding van 9/11 naar voren komt, probeert hij de *War on Terror* te rechtvaardigen met een beroep op de 'menschheid' en 'gerechtigheid', dat wil zeggen: met een beroep op het *morele*. Dit moraliseren van 'het politieke' en het demoniseren van 'de vijand' is typisch voor de liberalen. Door morele categorieën te gebruiken, zoals het concept van 'menschheid' of 'gerechtigheid', rechtvaardigen de VS hun 'politieke' strijd, en derhalve het gebruik van geweld.¹³¹ In het denken van Schmitt kan een beroep op idealen echter nooit als rechtvaardiging gelden voor het doden van anderen.¹³²

Verder kan worden gekeken naar de volgende woorden die Bush heeft gesproken in toespraken uit 2002 over 9/11 en de *War on Terror*:

Our cause is *just*, and it continues. [...] [Our enemies] embrace tyranny and death as a cause and a creed. We stand for a different choice, made long ago, on the day of our founding. We affirm it again today. We choose *freedom* and the *dignity of every life*.¹³³ [...] Our [cause] is the cause of *human dignity, freedom* guided by conscience and guarded by *peace*. This ideal of America is *the hope of all mankind*.¹³⁴

Naast het feit dat Bush de oorlog tegen het terrorisme vormgeeft als een oorlog voor 'gerechtigheid' en 'vrijheid', verkondigt hij ook, in naam van de VS, dat de 'universele' waarden die de VS verdedigen identiek zijn aan de belangen van de mensheid.¹³⁵ Echter, zoals we bij Schmitt zagen zorgt de toe-eigening van het begrip van de 'menschheid' door de VS ervoor dat de vijand die zij bestrijden 'buiten de mensheid' wordt geplaatst. Derhalve

---

and fear are giving way to a palpable anger. The entire nation joins New York and Washington in heartrending memorials even as it learns to focus on its latest enemy – and how to strike back." In deze passage komen de twee beslissingen naar voren die vanuit Schmitts concept van het politieke moeten worden genomen, te weten wie de vijand is en wat er met deze vijand moet gebeuren ("One Nation, Indivisible America Digs Out and Digs in: Special Issue," in *Time Magazine*, 24 september 2001, 4).

¹³¹ C. Mouffe, *On the Political* (Routledge: Taylor & Francis Group, 2005), 72-76.

¹³² Zo schrijft Schmitt in *BPII*: "De oorlog, de bereidheid van strijdende mensen om te sterven, het fysiek ombrengen van andere mensen die aan de zijde van de vijand staan, dat alles heeft geen normatieve, maar enkel een existentiële zin, en wel in de realiteit van een situatie van reële strijd met een reële vijand, en niet in ik weet niet wat voor idealen, programma's of normativiteiten, Er bestaat geen rationeel doel, geen norm, al is ze nog zo juist, geen programma, al is het nog zo nastrevenswaardig, geen sociaal ideaal, al is het nog zo fraai, geen legitimiteit of legaliteit die het rechtvaardigen dat mensen elkaar daarvoor zouden doden" (Schmitt, *Het begrip politiek*, 82).

¹³³ "The President's State of the Union Address (29 januari 2002)" [mijn cursivering, RB].

¹³⁴ "Address to the Nation From Ellis Island, New York, on the Anniversary of the Terrorist Attacks of September 11 (11 september 2002)" [mijn cursivering, RB].

¹³⁵ Interessant is dat Woodrow Wilson als 28^e president van de VS al zei dat "[America] puts human rights above all other rights and that her flag is the flag not only of America but of humanity" ("Address at Independence Hall: 'The Meaning of Liberty' (4 juli 1914)," in *Selected Addresses and Public Papers of Woodrow Wilson* (Honolulu: University Press of the Pacific, 2002)).

resulteert de neiging van de Amerikaanse regering om de ‘oorlog tegen het terrorisme’ neer te zetten als een ‘oorlog in naam van de mensheid’ erin dat Al-Qaida door de VS werd gezien als een *vijand* van de mensheid. Osama bin Laden werd als leider van de terroristische groepering het boegbeeld van deze vijand.

Zoals we hebben gezien, zijn voor Schmitt universele begrippen als ‘mensheid’ en ‘gerechtigheid’ onmogelijk. Dientengevolge is de oorlog van de VS, die zij ‘in naam van de mensheid’ tegen Al-Qaida en zo in naam van een ‘hoger beroep’ verklaren, een oorlog waarin zij Al-Qaida uitsluiten van een moreel en ethisch universum – en zo ook van ieder mensenrecht dat *slechts* de mens ‘als mens’ toekomt. Op deze manier is in de praktijk te zien dat de regering Bush op 9/11 reageerde door de terroristen – als non-statelijke actoren – buiten de categorie van “legale strijders” van de Verdragen van Genève te plaatsen, zodat zij niet onderworpen waren aan de regels die normaliter gelden ten tijde van een gewapend conflict.¹³⁶ Degenen die zich buiten de gemeenschappelijke, universele mensheid bevinden, kunnen zo niet protesteren tegen wat binnen deze mensheid *onmenselijke behandeling* zou kunnen worden genoemd.

3.2.2. *De casus van het doden van Osama bin Laden: een reconstructie*

Om een waardevol antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag die in mijn onderzoek centraal staat, is het van belang om een reconstructie te maken van de feiten die geleid hebben tot het doden van Osama bin Laden.

We hebben gezien dat Bush in zijn toespraak na 9/11 de wereld het volgende vertelde: “*The search is underway for those who are behind these evil acts. I’ve directed the full resources of our intelligence and law enforcement communities to find those responsible and to bring them to justice.*”¹³⁷ Na een klopjacht van tien jaar hadden de VS Osama bin Laden eindelijk kunnen traceren. Inmiddels had Barack Obama George W. Bush als president van de VS opgevolgd, waarna de *War on Terror* onder zijn bewind was doorgedaan.

Negen jaar, zeven maanden en twintig dagen na de terroristische aanslagen van 9/11, waarvoor Bin Laden als leider van de islamitische terreurorganisatie Al-Qaida

---

¹³⁶ In 1963 schrijft Schmitt het werk (1963), waarin hij de implicaties van zijn politieke filosofie uitwerkt voor het internationaal recht. Daarbij gaat hij in op de “partizaan”, de niet-statelijke actor, die kan worden vergeleken met de guerrillastrijder of de revolutionair. Onder de “partizaan” zou Schmitt de terroristische organisatie Al-Qaida hebben verstaan. Echter, wegens een gebrek aan ruimte zal ik in dit leeronderzoek niet verder ingaan op Schmitts werk *Theorie des Partisanen* (Schmitt, *Theorie des Partisanen: Zwischenbemerkungen zum Begriff des Politischen* (Berlin: Duncker & Humblot, 1975)).

¹³⁷ “Address to the Nation of the September 11 Attacks (11 september 2001).”

verantwoordelijk wordt gehouden, maakt de voormalige president Barack Obama in een speciale toespraak tot het Amerikaanse volk bekend dat Osama bin Laden is gedood:

“Tonight, I can report to the American people and to the world that the United States has conducted an operation that killed Osama bin Laden, the leader of al Qaeda, and a terrorist who’s responsible for the murder of thousands of innocent men, women, and children.”¹³⁸

Jarenlang is tevergeefs naar Bin Laden gezocht; de terroristenleider was onvindbaar. Pas in augustus 2010 kwamen er bruikbare aanwijzingen over zijn mogelijke verblijfplaats, toen de *National Security Agency* (NSA), een Amerikaanse geheime dienst, een telefoontje signaleerde van een persoon, genaamd Abu Ahmed al-Kuwaiti. Deze zou als koerier fungeren tussen Bin Laden en de andere leden van het terroristische netwerk Al-Qaida.¹³⁹

Het spoor leidde naar de Noord-Pakistaanse stad Abbottabad, waar Al-Kuwaiti met enkele mannen, vrouwen en kinderen een groot, ommuurd herenhuis bleek te delen. De *Central Intelligence Agency* (CIA), de buitenlandse inlichtingendienst van de VS, begon het complex te observeren. Al snel werd het doelwit Bin Laden herkend. Hoewel experts van mening verschilden over de vraag of het daadwerkelijk Bin Laden was die in het huis verbleef, besloot Obama toch het risico te nemen en gaf als *Commander-in-Chief of the United States Armed Forces* de opdracht om een operatie voor te bereiden.^{140,141}

Op 1 mei 2011 vertrok een team van 79 militairen in helikopters vanuit Afghanistan. De operatie werd uitgevoerd door de *Navy SEALs*, een Amerikaanse speciale eenheid van de *United States Navy*. Hoewel Pakistan een bondgenoot van de VS was, waren de Pakistaanse autoriteiten niet op de hoogte gesteld van de operatie om te voorkomen dat zij geheime informatie zouden lekken. Op 2 mei 2011 werd het huis van Bin Laden binnengevallen.¹⁴² Wat er binnen de muren van het huis is gebeurd, blijft onduidelijk; verschillende verhalen doen de ronde. Wel staat vast dat tussen 1.00 uur en 2.00 uur lokale tijd de SEALs Bin Laden in zijn huis aantroffen, waarna hij werd doodgeschoten. Verder bevonden zich in het huis

---

¹³⁸ “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011).”

¹³⁹ L. Polak, “We got him’: de klopjacht op Osama bin Laden,” *Kijk*, 7 april 2012, <https://www.kijkmagazine.nl/artikel/we-got-him/> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁰ “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011).”

¹⁴¹ Polak, “We got him’: de klopjacht op Osama bin Laden,” <https://www.kijkmagazine.nl/artikel/we-got-him/> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴² M. Roessingh, “Wat gebeurde er nou echt?” *Trouw*, 7 mei 2011, <https://www.trouw.nl/home/wat-gebeurde-er-nou-echt-~abb73df4/> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

naast Bin Laden nog eenentwintig andere personen, waarvan er vier zijn gedood, zestien gevangen zijn genomen en een laatste persoon gewond is geraakt.^{143,144}

Het is onduidelijk in hoeverre Bin Laden zich verzet heeft tegen de binnengevallen SEALs. Het ene verhaal spreekt van een vuurgevecht, waarbij Bin Laden dus gewapend werd aangetroffen. In het andere verhaal vlucht Bin Laden naar zijn slaapkamer, waar hij – in plaats van een wapen – een van zijn vrouwen als schild gebruikt om zichzelf, tevergeefs, te verdedigen. Feit is dat hij in zijn huis is doodgeschoten; hoeveel kogels de SEALs daarvoor ‘nodig’ hebben geacht, is nooit bekendgemaakt.¹⁴⁵

Een andere onduidelijkheid is wat er, nadat het lichaam van Osama bin Laden is meegenomen door de SEALs, met het lichaam is gebeurd. Er is in ieder geval een identificatie uitgevoerd, waaruit bleek dat de gedode man inderdaad Bin Laden was.¹⁴⁶ De Amerikaanse regering heeft bekendgemaakt dat Osama bin Laden op dezelfde dag dat hij zijn dood vond, een zeemansgraf heeft gekregen, iets wat volgens de Amerikaanse autoriteiten is gebeurd met inachtneming van de islamitische rituelen, tradities en regels wat betreft de islamitische begrafenis.¹⁴⁷ De regering stelt tot een zeemansgraf besloten te hebben, om te voorkomen dat het graf van Bin Laden een bedevaartsplaats zou worden.¹⁴⁸ In andere bronnen wordt echter ontkend dat Bin Laden een zeemansgraf kreeg. Aannemelijker zou het volgens deze bronnen zijn geweest dat delen van het lichaam onderweg naar Afghanistan boven berggebieden uit de helikopter zouden zijn geworpen, of dat het lichaam in een CIA-vliegtuig naar Bethesda, een Amerikaanse plaats in de staat Maryland, zou zijn gevlogen voor onderzoek.^{149,150}

Dat het zo lastig is om een heldere reconstructie te maken van de gebeurtenissen rondom de dood van Osama bin Laden heeft te maken met het feit dat het Witte Huis in het

---

¹⁴³ P. Baker, H. Cooper en M. Mazzetti, “Bin Laden Is Dead, Obama Says,” *The New York Times*, 1 mei 2011, <https://www.nytimes.com/2011/05/02/world/asia/osama-bin-laden-is-killed.html> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁴ S. de Jong, “Zo is Osama bin Laden gevonden,” *NRC*, 2 mei 2011, <https://www.nrc.nl/nieuws/2011/05/02/zo-is-osama-bin-laden-gevonden-a1482068> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁵ D. van der Heeden, “Osama bin Laden werd door minstens 100 kogels geraakt,” *AD*, 5 februari 2016, <https://www.ad.nl/buitenland/osama-bin-laden-werd-door-minstens-100-kogels-geraakt~a64fcee6/>, (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁶ “Koerier werd Bin Laden fataal,” *NOS*, 2 mei 2011, <https://nos.nl/artikel/237230-koerier-werd-bin-laden-fataal.html> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁷ “Details over zeemansgraf Bin Laden,” *NOS*, 22 november 2012, <https://nos.nl/artikel/443241-details-over-zeemansgraf-bin-laden.html> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁸ I. Black en B. Whitaker, “Sea burial of Osama bin Laden breaks sharia law, say Muslim scholars,” *The Guardian*, 2 mei 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/may/02/sea-burial-osama-bin-laden> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁴⁹ P. Zantingh, “Nee, Osama bin Laden kreeg helemaal geen zeemansgraf,” *NRC*, 12 mei 2015, <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/05/12/nee-osama-bin-laden-kreeg-helemaal-geen-zeemansg-1494588-a588223> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁵⁰ M. Steenvoort, “Een jaar na dood Bin Laden zijn er nog veel vragen,” *AD*, 1 mei 2012, <https://www.ad.nl/buitenland/een-jaar-na-dood-bin-laden-zijn-er-nog-veel-vragen~aa5b9de3/> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

begin een expliciet verhaal naar buiten bracht, vervolgens verklaringen herriep en uiteindelijk hardnekkig zweeg, zodat allerlei afwijkende verhalen de ronde gingen doen.¹⁵¹

Voor mijn onderzoek zijn twee vragen het interessantst, namelijk de vraag of bij het doden van Osama bin Laden sprake is geweest van een ijskoude *kill mission* of dat er een wil was om Bin Laden levend in handen te krijgen en de vraag of *in casu* de mogelijkheid überhaupt had bestaan om Bin Laden levend in handen te krijgen. Het feit dat de Amerikaanse regering weigert om foto's van het lijk van Bin Laden vrij te geven, maakt deze vragen des te interessanter.¹⁵²

In zijn toespraak tot het Amerikaanse volk zegt Obama: “*I determined that we had enough intelligence to take action, and authorized an operation to get Osama bin Laden and bring him to justice.*”¹⁵³ Hieruit lijkt te kunnen worden opgemerkt dat er wel een wil was bij de VS om Bin Laden levend in handen te krijgen. Later in dezelfde toespraak zegt de toenmalige Amerikaanse president: “*A small team of Americans carried out the operation with extraordinary courage and capability. No Americans were harmed. They took care to avoid civilian casualties. After a firefight, they killed Osama bin Laden and took custody of his body. [...] they feel the satisfaction of their work and the result of their pursuit of justice.*”¹⁵⁴ Het doden van Bin Laden, zo lijkt Obama te beweren, paste echter wel in het streven van de VS naar gerechtigheid.

In een interview met CBS-programma *60 Minutes* vertelt een Navy Seal, onder het pseudoniem ‘Mark Owen’, dat de SEALs niet waren gestuurd om de Al-Qaidaleider te doden. In het programma vertelt hij dat het absoluut geen ‘*kill-only*’-missie was en dat het de SEALs op het hart was gedrukt dat de operatie geen afrekening was. Ze moesten Osama bin Laden, indien mogelijk, levend in handen krijgen.¹⁵⁵ Een hoge Amerikaanse ambtenaar vertelt ABC News een compleet ander verhaal, namelijk dat de operatie wel een *kill mission*

---

¹⁵¹ G. Rayner en T. Harnden, “Osama Bin Laden dead: White House backtracks on how bin Laden died,” *The Telegraph*, 3 mei 2011, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/al-qaeda/8491113/Osama-Bin-Laden-dead-White-House-backtracks-on-how-bin-Laden-died.html> (geraadpleegd op 15 juni 2018).

¹⁵² Polak, “‘We got him’: de klopjacht op Osama bin Laden,” <https://www.kijkmagazine.nl/artikel/we-got-him/> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁵³ “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011),” <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/02/remarks-president-osama-bin-laden> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ “Navy Seal onthult details dood Bin Laden,” *NOS*, 10 september 2012, <https://nos.nl/artikel/416874-navy-seal-onthult-details-dood-bin-laden.html> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

was. Er was volgens hem geen verwachting dat Bin Laden levend in handen zou worden gekregen.¹⁵⁶

Op de vraag of bij het doden van Osama bin Laden sprake is geweest van een ijskoude *kill mission* of dat de wil had bestaan om Bin Laden levend in handen te krijgen, is dus geen eenduidig antwoord te vinden. Derhalve is de vraag waarom Bin Laden niet door de VS gevangen is genomen om hem vervolgens een eerlijk proces te bieden, niet te beantwoorden. Ook op de vraag of de mogelijkheid had bestaan om Bin Laden levend in handen te krijgen, zijn talloze antwoorden te geven.¹⁵⁷ Het feit dat de Amerikaanse regering er niet in slaagt de wereld een helder verhaal te bieden, zorgt ervoor dat steeds meer vraagtekens worden gezet bij het politieke handelen van de VS.

Om toch het handelen van de VS te kunnen bekritisieren, laat ik zien dat er ten minste twee scenario's te bedenken zijn. In het eerste en voor de VS 'minst gunstige' scenario heeft Obama de SEALs de opdracht gegeven Bin Laden te doden, waarna Obama in zijn toespraak uit dat de wil er bij de VS wel was geweest om Bin Laden levend in handen te krijgen. In het tweede en voor de VS 'meest gunstige' scenario heeft Obama de SEALs de opdracht gegeven Bin Laden gevangen te nemen, waarna dit in het huis van Bin Laden onmogelijk bleek en de Al-Qaidaleider toch is gedood. In beide scenario's spreekt Obama achteraf de woorden: "*justice has been done.*"¹⁵⁸ Door een beroep te doen op het morele, waarbij de terroristen worden bestempeld als 'het kwaad', proberen de VS hun eigen politieke handelen, waarbij zij *in casu* de mensenrechten schenden, te rechtvaardigen. Zo is te zien dat zelfs wanneer we uitgaan van het meest gunstige scenario voor de Amerikanen het handelen van de VS kan worden bekritiseerd. Het politieke handelen van de VS lijkt in strijd te zijn met hun liberale streven naar de bescherming van de mensenrechten.

---

¹⁵⁶ "US Official: 'This Was a Kill Mission'," 4 mei 2011, <https://web.archive.org/web/20110507071438/http://blogs.abcnews.com/politicalpunch/2011/05/us-official-this-was-a-kill-mission.html> (geraadpleegd op 14 juni 2018).

¹⁵⁷ Op basis van de toespraak van Bush, waarin hij de woorden spreekt: "*to find those responsible [for the evil acts] and to bring them to justice,*" en op basis van de toespraak van Obama waarin hij lijkt te beweren dat het doden van Bin Laden past in het streven naar gerechtigheid, lijkt het scenario waarin sprake is van een duidelijke *kill mission* het meest waarschijnlijk.

¹⁵⁸ "Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011)," <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/02/remarks-president-osama-bin-laden> (geraadpleegd op 22 juni 2018).

3.3. Het doden van Osama bin Laden: een kritische analyse vanuit Schmitt

Nu ik in de vorige paragraaf de post-9/11-context heb besproken en heb gepoogd een reconstructie te maken van de feiten rondom het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten op basis van de informatie waarover ik beschikte, kan ik in deze paragraaf de casus aan een kritische analyse onderwerpen vanuit de politieke filosofie van Schmitt.

3.3.1. Osama bin Laden als 'vijand van de mensheid'

Obama staat bekend als een van de meest *liberale* presidenten die de VS ooit gehad hebben. Desalniettemin is *hij* het die als president de wereld vertelt dat “de VS een operatie hebben uitgevoerd waarbij Osama bin Laden, de leider van Al-Qaida, werd gedood.”¹⁵⁹ Bin Laden is niet gevangengenomen en eerlijk berecht, een recht dat iedere oorlogsmisdadiger of terrorist op grond van artikel 10 UVRM zou moeten toekomen, maar is in plaats daarvan direct gedood.^{160,161} Zoals we hebben gezien, is op de vraag of bij het doden van Osama bin Laden sprake is geweest van een ijsskoude *kill mission* geen helder antwoord te verschaffen. Het hardnekkige zwijgen van de regering Obama draagt er echter niet aan bij om te doen geloven dat het handelen van de Amerikaanse autoriteiten verenigbaar zou zijn geweest met het liberale streven naar de verdediging van de mensenrechten. Ook de volgende woorden, afkomstig uit Obama's toespraak tot het Amerikaanse volk waarin hij bekendmaakt dat Osama bin Laden is gedood, dragen hier niet aan bij: “*The death of bin Laden marks the most significant achievement to date in our nation's effort to defeat al Qaeda.*”¹⁶²

---

¹⁵⁹ “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011).”

¹⁶⁰ Zo luidt artikel 10 UVRM: Eenieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgning.

¹⁶¹ Het staat vast dat de VS zich beriepen op ‘zelfverdediging’ ter rechtvaardiging voor het doden van Osama bin Laden (Alan Silverleib, “The killing of bin Laden: Was it legal?” *CNN*, 6 mei 2011, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/04/bin.laden.legal/index.html> (geraadpleegd op 18 juni 2018)). Bezien vanuit Schmitts politieke filosofie zou het beroep op zelfverdediging gerechtvaardigd zijn. Immers, zoals Schmitt in *Politische Theologie* uiteenzet, kan de soeverein, in geval van een dreiging voor de politieke orde, de uitzonderingstoestand afkondigen om de politieke orde te beschermen (Schmitt, *Political Theology*, 6-7). Vanuit de politieke filosofie van John Locke zou dit beroep op zelfverdediging ook gerechtvaardigd zijn. Zo schrijft Locke over de vijand van de mensheid in verband met het recht op verzet: “*This I am sure, whoever, either ruler or subject, by force goes about to invade the rights of either prince or people, and lays the foundation for overturning the constitution and frame of any just government, is highly guilty of the greatest crime, I think, a man is capable of, being to answer for all those mischiefs of blood, rapine, and desolation, which the breaking to pieces of governments bring on a country. And he who does it, is justly to be esteemed the common enemy and pest of mankind, and is to be treated accordingly*” (Locke, “Essay Two: Of the Dissolution of Government,” 206).

¹⁶² “Remarks by the President on Osama Bin Laden (2 mei 2011),” <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/02/remarks-president-osama-bin-laden> (geraadpleegd op 17 juni 2018).

In dezelfde toespraak blijft Obama zich het universele begrip ‘gerechtigheid’ toe-eigenen tegenover de vijand. Zo zegt hij: “[I] authorized an operation to get Osama bin Laden and bring him to justice,” en voegt hij daar later aan toe: “Justice has been done.”¹⁶³ Door dit ‘gevecht’ aan te gaan in naam van de ‘gerechtigheid’ wordt de kwaliteit van menszijn bij Bin Laden *tactisch* ontzegd.

Dit is precies hetgeen waar Schmitt kritiek op heeft. Doordat de Amerikanen morele argumenten aanwenden om een politieke zaak te bepleiten, trekken ze het politieke door in het morele. Het gevolg is dat de Amerikanen Osama bin Laden als ‘vijand’ zijn menselijke waardigheid ontnemen. De Amerikaanse presidenten hebben de ‘strijd tegen het terrorisme’ in ‘het morele’ getrokken door grote woorden te gebruiken als ‘menschheid’ en ‘gerechtigheid’. Door zich in deze strijd op te werpen als de beschermers van de mensheid, hebben ze de ‘vijand’ neergezet als een vijand van de mensheid, waartegenover alle middelen geoorloofd zijn: deze vijand van de mensheid moest met wortel en tak worden uitgeroeid. Doordat Bin Laden als vijand is gedemoniseerd, hebben de Amerikanen het doden van de Al-Qaida-leider weten te rechtvaardigen.

Op eenzelfde manier gebeurt dit bij de terreurgevangenen [*enemy combatants*] in Camp X-Ray in Guantánamo Bay op Cuba. De Amerikaanse regering beweren dat de zeshonderd Taliban- en Al-Qaida-gevangenen die daar zijn ondergebracht niet onderworpen zijn aan de regels van het Verdrag van Genève betreffende de behandeling van krijgsgevangenen, omdat de gevangenen worden gekwalificeerd als ‘*unlawful combatants*’, zodat zij niet binnen het toepassingsbereik vallen van het internationale oorlogsrecht.¹⁶⁴ Zo zouden de gevangenen kunnen worden onderworpen aan *humiliating acts*, extreme temperaturen en eenzame opsluiting in kooien. Het lijkt erop dat de VS bewust een juridisch zwart gat voor de *enemy combatants* hebben willen creëren, zodat de gevangenen ‘rechtsgeldig’ geen enkele rechtsbescherming kunnen krijgen en op die manier als onmens behandeld kunnen worden.¹⁶⁵

Het is fascinerend dat vanuit het ‘liberale’ kamp tegelijkertijd naar buiten komt dat de manier waarop de liberale VS met de *enemy combatants* in Camp X-Ray omgaan een

---

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ De gevangenhouding op Guantánamo Bay is gebaseerd op de *Patriot Act*, die kort na 9/11 tot stand is gekomen.

¹⁶⁵ “De schande van Guantánamo Bay: Kan een regering rechteloze gevangenen handhaven?” *Radboud Pre-University College of Society*, https://www.ru.nl/pucsociety/scholieren/profielwerkstuk/onderwerpen-profielwerkstuk-thema/vm/ethiek/vm/de_schande_van/ (geraadpleegd op 18 juni 2018).

‘*monstrous failure of justice*’ kan worden genoemd.¹⁶⁶ De ‘universele’ waarde van ‘gerechtigheid’ zou zo wellicht toch niet zo absoluut zijn als de liberalen doen voorkomen.

3.3.2. De hypocrisie van de liberale Verenigde Staten

Op basis van het bovenstaande zal ik in het navolgende het argument geven voor de claim dat de Verenigde Staten hypocriet zijn.

Schmitt schreef niet voor niets de woorden: “Wie mensheid zegt, wil bedriegen.”¹⁶⁷

Op grond van het voorgaande zouden we daaraan kunnen toevoegen dat “wie *gerechtigheid* zegt, wil bedriegen.” Zoals we hebben gezien, zijn de door de liberalen verkondigde universele begrippen als *vrede*, *gerechtigheid* en *mensheid* gevaarlijke begrippen. De ontkenner van de universaliteit van deze begrippen en derhalve de vijand van de liberalen kan immers de eigenschap ‘mens te zijn’ verliezen.

Door de *War on Terror* vorm te geven als een ‘oorlog in naam van de mensheid’, heeft de VS zichzelf in de positie geplaatst om te bepalen wie mens is en wie niet. Nu de liberalen vanuit hun liberale ideologie pogen de ‘wij’-groep uit te breiden tot de totaliteit van de menselijke soort – tot de *mensheid*, bestaande uit alle mensen op onze planeet – lijkt de daad van ‘vechten in de naam van de mensheid’ een paradox te zijn. Immers, de mensheid creëert zelf een verdeeldheid en uitsluiting die radicaler is dan wanneer zo’n idee van de ‘mensheid’ er niet zou zijn geweest.¹⁶⁸

Hoe dan ook heeft de oorlog in naam van de mensheid tot gevolg gehad dat de vijand Al-Qaida, met Bin Laden als leider, kon worden gerepresenteerd en behandeld als een ‘onmens’. Echter, zoals Schmitt zei, “[sluit] het begrip mensheid het begrip vijand uit, omdat de vijand niet ophoudt mens te zijn.”¹⁶⁹ De mensheid heeft simpelweg geen vijand, althans niet op de planeet waar wij leven. Het is dan ook hypocriet te noemen dat de VS zich bij tal van gelegenheden voordoen als de beschermers van de mensheid, maar tegelijkertijd een *onmenselijke* oorlog voeren tegen terroristische groeperingen. De door de liberale VS uitgedragen normen en waarden van de moraal brengen zij derhalve inconsequent in de praktijk. Overigens zorgt het feit dat het uitgerekend Barack Obama is die het bevel geeft om Bin Laden zonder zijn mensenrechten in ogenschouw te nemen om te brengen, een president

---

¹⁶⁶ J. Steyn, “Guantánamo: A monstrous failure of justice,” *The New York Times*, 27 november 2003, <https://www.nytimes.com/2003/11/27/opinion/guantnamo-a-monstrous-failure-of-justice.html> (geraadpleegd op 18 juni 2018).

¹⁶⁷ Schmitt, *Het begrip politiek*, 87.

¹⁶⁸ A. de Benoist, *Carl Schmitt Today: Terrorism, ‘Just’ War, and the State of Emergency* (Londen: Arktos Media, 2013), 28.

¹⁶⁹ Schmitt, *Het begrip politiek*, 87.

die wordt gezien als de meest *liberale* president die de VS ooit heeft gehad, ervoor dat men werkelijk vraagtekens kan stellen bij de liberale ideologie van de liberalen. Is het slechts hypocrisie, of is het misschien zelfs meer dan dat?

Het lijkt erop dat het begrip ‘menschheid’, zo schrijft Schmitt, “een bijzonder bruikbaar ideologisch instrument is van imperialistische expansie en in zijn ethisch-humanitaire vorm [is zij] een speciaal voertuig voor economisch imperialisme.”¹⁷⁰ We moeten niet vergeten dat er in de context van de gebeurtenissen van 11 september sprake is van een cruciale geschiedenis van geopolitieke belangen van de VS in het Midden-Oosten. Zo zouden de aanslagen van Al-Qaida op 11 september moeten worden gezien als een reactie en verzet op de door de VS gesponsorde moedjahedeem-troepen, bestaande uit fundamentalistische verzetsstrijders, in Afghanistan, de Amerikaanse troepen in Saoedi-Arabië na de Koeweitse invasie van Saddam Hoessein in 1990, de Amerikaanse geopolitieke steun voor Israël en, bovenal, het steeds maar voortdurende Amerikaanse embargo tegen Irak in naam van ‘regionale oliezekeerheid’.¹⁷¹

In het licht van deze context kan Al-Qaida worden begrepen als een politieke organisatie die zich verzet tegen het ‘economisch imperialisme’ van de VS, een beleid dat sommige gebieden in economische belangen domineert en andere gebieden daarvan isoleert.¹⁷² Vanuit dit perspectief lijkt het doden van Osama bin Laden door de VS slechts een klein onderdeel te zijn van het Amerikaanse politieke beleid, waarin het uiteindelijk gaat om het behoud van de eigen machtspositie. Door niet-bestaande universaliteit aan te voeren, verbergen de VS zo hun egoïstische economische doelen. Op basis daarvan kan de liberale ideologie van de VS worden gezien als berustend op de meest geraffineerde hypocrisie.

---

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ M. Coleman, “The Naming of ‘Terrorism’ and Evil ‘Outlaws’: Geopolitical Place-Making After 11 September,” in *Geopolitics* 8 (3), 99-100.

¹⁷² Ibid., 100.

3.4. Samenvatting

In dit hoofdstuk heb ik de casus van het doden van Osama bin Laden door de VS geanalyseerd vanuit het politiek-filosofische denken van Schmitt.

Allereerst heb ik op basis van de “*Second treatise*” van John Locke en de Onafhankelijkheidsverklaring, geschreven door Thomas Jefferson, getoond dat de VS kunnen worden gezien als aanhangers van het ‘liberalisme’. Op deze manier kon Schmitts kritiek op de liberalen *in casu* op de Verenigde Staten worden toegepast. We hebben hier gezien dat de VS gefundeerd zijn op het idee van universele en onvervreembare rechten van de mens.

Daarna ben ik ingegaan op de vraag welk licht Schmitts denken over het politieke en het ‘liberalisme’ op de casus van het doden van Osama bin Laden door de VS werpt. Hiervoor ben ik eerst ingegaan op de gebeurtenissen van 9/11 en de door Bush uitgeroepen *War on Terror*, waarna ik de casus van het doden van Bin Laden heb besproken. We hebben gezien dat het bijzonder moeilijk is om een heldere reconstructie te geven van het doden van Bin Laden, nu de regering Obama geen eenduidig verhaal naar buiten heeft weten te brengen. Om toch het handelen van de VS te kunnen bekritisieren, heb ik getoond dat er ten minste twee scenario’s te bedenken zijn. Wanneer we uitgaan van het meest gunstige scenario voor de Amerikanen kan het politieke handelen van de VS alsnog bekritiseerd worden.

Nadat ik de post-9/11-context had besproken en een poging had gedaan de feiten helder te reconstrueren rondom het doden van Osama bin Laden, heb ik de casus aan een kritische analyse onderworpen vanuit de politieke filosofie van Schmitt. Door een beroep te doen op de door de liberalen verkondigde universele mensenrechten hebben de Amerikanen de ontkenning van deze universele waarden – *de vijanden* – kunnen plaatsen ‘buiten de mensheid’, zodat zij geen aanspraak meer konden maken op deze rechten. De Al-Qaida-terroristen met als voorman Bin Laden kwamen zo in een juridisch zwart gat terecht, waardoor zij een onmenselijke behandeling konden krijgen; en nog steeds krijgen, zoals de *enemy combatants* in Camp X-Ray in Guantánamo Bay. Op deze manier heeft ook Bin Laden, door als vijand van de mensheid te zijn neergezet, zijn recht op een eerlijk proces verloren.

Door de ‘oorlog tegen het terrorisme’ vorm te geven als een ‘oorlog in naam van de mensheid’ doen de VS een beroep op het *morele* om hun politieke handelen te rechtvaardigen. De morele categorieën, zoals de concepten van de ‘mensheid’ en ‘gerechtigheid’ zorgen ervoor dat de vijand wordt gedemoniseerd. Toen Bin Laden eenmaal als ‘vijand van de mensheid’ was neergezet, waren alle middelen tegen hem geoorloofd. Tegenover het aanwenden van morele argumenten om een politieke zaak te bepleiten, zoals de Amerikanen

dat doen, staat Schmitt bijzonder kritisch. Op deze manier wordt het politieke doorgetrokken in het morele, met als gevolg dat een *onmenselijke* oorlog wordt gevoerd.

Derhalve is de hypocrisie van de Amerikanen erin gelegen dat zij zich aan de ene kant opwerpen als de beschermers van de mensheid, maar tegelijkertijd een meest onmenselijke oorlog voeren tegen terroristische groeperingen. Paradoxaal genoeg lijkt het liberale streven naar een 'wij'-groep, bestaande uit de totaliteit van de menselijke soort, zich steeds verder van dat ideaal te verwijderen, nu het begrip van de 'mensheid' een radicalere verdeeldheid creëert dan indien dit liberale begrip er niet zou zijn geweest. Het VS-buitenlandbeleid, waar het economisch imperialisme een centrale plaats inneemt, lijkt er allesbehalve aan bij te dragen dat de VS als liberaal land de normen en waarden, verbonden aan de door hen uitgedragen moraal, consequent in de praktijk gaan brengen.

Conclusie

In dit leeronderzoek heb ik de aandacht gericht op Schmitts concept van het politieke en zijn kritiek op het ‘liberalisme’, zoals gepresenteerd in *Der Begriff des Politischen*. Ik ben daarbij ingegaan op de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten en heb deze geanalyseerd vanuit het denken van Schmitt over het politieke. De onderzoeksvraag die ik hierbij heb opgesteld, luidt: *Hoe kan het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten bekritiseerd worden vanuit het concept van het politieke van Carl Schmitt?* Het doel van dit onderzoek was om aan te tonen dat het liberalisme kan worden bestempeld als een hypocriete ideologie, nu de liberalen zich bij tal van gelegenheden opwerpen als de beschermers van de mensheid, maar tegelijkertijd onmenselijke oorlogen voeren tegen andere groepen mensen.

Dit heb ik gedaan door allereerst in hoofdstuk 1 in te gaan op Schmitts concept van het politieke. Hier heb ik laten zien dat het criterium voor het politieke gelegen is in het onderscheid tussen vriend en vijand en dat oorlog immer een reële mogelijkheid is binnen het politieke. Ten slotte heb ik hier getoond dat Schmitts concept van het politieke vereist dat er twee beslissingen worden genomen: wie de vijand is en wat er met deze vijand moet gebeuren.

Vervolgens heb ik in hoofdstuk 2 laten zien dat Schmitt vanuit zijn concept van het politieke het liberalisme van felle kritiek heeft voorzien. Ik heb getoond dat de hoofdkritiek van Schmitt op het liberalisme is dat de liberalen ‘het politieke’ willen uitbannen en daarmee het ‘vriend-vijandonderscheid’ willen opheffen door het voeren van een ‘oorlog in naam van de mensheid’. Op grond hiervan bestempelt Schmitt het liberalisme als een hypocriete ideologie, nu de liberalen zich, geïnspireerd door dit liberale gedachtegoed, bij tal van gelegenheden opwerpen als de beschermers van de mensheid, maar ondertussen de gruwelijkste oorlogen voeren tegen andere groepen mensen onder de pretentie dit te doen ‘in naam van de mensheid’.

Ten slotte heb ik in hoofdstuk 3 de casus van het doden van Osama bin Laden door de Amerikaanse autoriteiten geanalyseerd vanuit het politiek-filosofische denken van Schmitt. Zoals is gebleken kan de daad van het doden van Osama bin Laden door de VS, mits gezien als een daad binnen het kader van de *War on Terror* en in het bredere kader van het politieke handelen van de VS, vanuit de politieke theorie van Schmitt van felle kritiek worden voorzien. Immers, nu de Amerikanen zich aan de ene kant opwerpen als de verdedigers van de mensheid en in die hoedanigheid ook handelen naar dit liberale ideaal, voeren zij

tegelijkertijd een onmenselijke oorlog tegen de terroristische organisatie Al-Qaida. De hypocrisie van de liberale ideologie is erin gelegen dat deze de Amerikanen in staat stelt Osama bin Laden als een radicale vijand te behandelen en hem zo te ontdoen van zijn menselijkheid.

Er zijn twee argumentatiestrategieën om vanuit Schmitts conceptuele analyse van het begrip ‘politiek’ kritiek te leveren op de normatieve theorie van het liberalisme. De eerste strategie is om Schmitts kritiek op het liberalisme te bestempelen als een interne kritiek: geen enkel individu zou willen verdedigen dat hypocrisie toegestaan is. Op deze manier is het verwijt van Schmitt dat de liberalen hypocriet zijn gefundeerd op een normatieve claim, te weten: je behoort niet hypocriet te zijn. De liberalen stellen consequent dat de mensenrechten geëerbiedigd moeten worden, maar lijken tegelijkertijd in hun liberale strijd voor deze universele mensenrechten geen enkel middel te schuwen; zelfs niet het schenden van de mensenrechten. Op deze manier zouden de liberalen ontmaskerd kunnen worden als hypocrieten. De tweede strategie is om de normatieve theorie van het liberalisme te ontmaskeren als een politieke ideologie. De liberalen voeren immers oorlogen in naam van de ‘mensheid’, maar zijn in werkelijkheid slechts uit op macht.

Schmitt zou willen zien dat de liberalen strijden met open vizier: dat ze zouden toegeven dat de waarden en idealen waar ze aan vasthouden niet universeel zijn, maar eerder afhankelijk van de context waarin zij zich begeven. Pas indien de liberalen hun eigen contingentie erkennen, zullen zij op een ‘rechtvaardige’ manier hun economische doelen kunnen nastreven en hun centrale positie als economische grootmacht kunnen veiligstellen.

Zoals ik in de introductie reeds naar voren bracht, heb ik in dit onderzoek nimmer de bedoeling gehad om de vreselijke daden, begaan door Al-Qaida-terroristen, te rechtvaardigen. Het is een feit dat de gebeurtenissen van 9/11 afschuwelijk moeten zijn geweest. Ik ben derhalve niet van plan geweest om te pleiten voor een soort *laissez-faire* ethiek met betrekking tot de gruwelen, begaan door het islamitisch terrorisme. Ik heb in plaats daarvan willen aantonen dat de manier waarop de Verenigde Staten met deze vijand zijn omgegaan – en in Camp X-Ray in Guantánamo Bay nog steeds omgaan – onverenigbaar is met het liberale streven van de VS naar de bescherming van de mensheid. Wanneer de liberalen de politieke idealen waarvoor zij strijden zouden erkennen, en niet zouden doen alsof hun liberale idealen een gegeven zijn – als inherent verbonden aan het zijn van mens – zou de onontkoombaarheid van Schmitts vriend-vijandonderscheid eindelijk als werkelijk kunnen worden erkend. Hoe het liberalisme er als betekenisvolle theorie uit zou moeten zien, indien

zij het absolute karakter van haar normen en waarden zou loslaten, is een vraag waarop dit onderzoek het antwoord schuldig blijft.

Waar ik in deze scriptie de aandacht uit heb laten gaan naar het vraagstuk van terrorisme in relatie tot het 'liberalisme' als politieke stroming, is Schmitts analyse van het politieke ook toepasbaar op andere, hedendaagse vraagstukken, zoals op het vraagstuk van immigratie. Waar de Al-Qaida-terroristen als vijand van de 'menschheid' de rechten die hen als mens zouden toekomen, verliezen, lijkt het erop dat immigranten op eenzelfde manier van deze liberale mensenrechten uitgesloten worden. In hoeverre de analyse van Schmitt over het politieke op het immigrantenprobleem toepasbaar is, is een vraag die thuishoort in een vervolgonderzoek.

Bibliografie

Bellamy, Richard en Peter Baehr. "Carl Schmitt and the Contradictions of Liberal Democracy." In *European Journal of Political Research* 23 (1993).

Benoist, Alain de. *Carl Schmitt Today: Terrorism, 'Just' War, and the State of Emergency*. Londen: Arktos Media, 2013.

Borren, Marieke. "Over vrienden en broeders, eenzame massamensen, vijanden en tegenstanders. Hannah Arendts en Carl Schmitts uitdaging van de liberale democratie." In *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 3 (2003), 306-323.

Coleman, Mat. "The Naming of 'Terrorism' and Evil 'Outlaws': Geopolitical Place-Making After 11 September." In *Geopolitics* 8 (3), 87-104.

Crowell, Steven. "Existentialism." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (winter 2017 editie), red. Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/entries/existentialism/> (geraadpleegd op 1 juni 2018).

Ibrahimi, Babrak. *Conceptions of the political: between Schmitt and Arendt*. University of East Anglia, 2016.

Jayne, Allen. *Jefferson's Declaration of Independence: Origins, Philosophy, and Theology*. Kentucky: University Press of Kentucky, 1998.

Jefferson, Thomas. *The Writings of Thomas Jefferson*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

———. *The Declaration of Independence*. Philadelphia: Pennsylvania Evening Post, 1776.

Kiewiet, Jeroen. "Carl Schmitt en de beslissing in het recht." In *Ars Aequi* 10 (2013), 740-748.

Locke, John. *Two Treatises of Government: In the Former, The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer, and His Followers, Are Detected and Overthrown: The Latter, Is an Essay Concerning the Original, Extent, and End, of Civil Government*. Londen: C. en J. Rivington, 1824.

Mouffe, Chantal. *On the Political*. Routledge: Taylor & Francis Group, 2005.

———. *The Challenge of Carl Schmitt*. Londen: Verso, 1999.

Ojakangas, Mika. *A Philosophy of Concrete Life: Carl Schmitt and the Political Thought of Late Modernity*. Jyväskylä: Sophi Academic Press, 2004.

"One Nation, Indivisible America Digs Out and Digs in: Special Issue." In *Time Magazine*, 24 september 2001.

Rorty, Richard. *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Schaper, B.W. "Nieuwe opvattingen over het moderne imperialisme." In *BMGN* 86 (1971), 4-20.

Schmitt, Carl. *Der Begriff des Politischen: Mit einer Rede über das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen*. München/Leipzig, 1932.

———. *Constitutional Theory*. Vertaling: Jeffrey Seitzer. Voorwoord: Ellen Kennedy. Duke University Press: Durham en Londen, 2008.

———. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. München/Leipzig, 1923.

———. *Het begrip politiek, gevolgd door Het tijdperk van neutraliseringen en depolitiseren*. Inleiding: Theo W.A. De Wit. Vertaling: Bert Kerkhof & George Kwaad. Amsterdam: Boom Uitgevers Amsterdam, 2001.

———. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.

———. *Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. München: Duncker & Humblot, 1922.

———. *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Inleiding en vertaling: Ellen Kennedy. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts en Londen, 1996.

———. *Theorie des Partisanen: Zwischenbemerkungen zum Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1975.

Strauss, Leo. "Notes on Carl Schmitt, The Concept of the Political." In *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* 67 (1932), 732-749.

Tinnevelt, Ronald. "Soevereiniteit en exclusie: Over de relatie tussen natie, staat en democratie." In *Ethiek & Maatschappij* 8 (2005), 3-23.

Uzgalis, William. "John Locke". In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (zomer 2018 editie), red. Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/entries/locke/> (geraadpleegd op 15 juni 2018).

Van den Berg, Clemens G. "Twee vrijheidsbeelden: over de invloed van Locke en Newton op de contrasterende godsdienstige posities van Jonathan Edwards en Thomas Jefferson en sporen van dat contrast in de hedendaagse Verenigde Staten," 4 juli 2014.

Walsh, Julie. "Locke: Ethics." In *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://www.iep.utm.edu/locke-et/> (geraadpleegd op 20 juni 2018).

Wilde, Marc de. "Het Falen van de Mensenrechten: Een Filosofische Analyse." In *Krisis* 3 (2008), 31-42.

Wilson, Woodrow. *Selected Addresses and Public Papers of Woodrow Wilson*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2002.

Wit, Theo W.A. de. *De onontkoombaarheid van de politiek: de soevereine vijand in de politieke filosofie van Carl Schmitt*. Ubbergen, 1992.